

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Кафедра права, національної безпеки та європейської інтеграції

Кваліфікаційна робота магістра
на тему
ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНА ПЕРЕКВАЛІФІАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ
З ІНВАЛІДНІСТЮ: ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Виконав студент 2 курсу,
групи ППГЗ-3-24
Спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічна політика та управління в
умовах гібридних загроз»
_____ Ольга САПРИКІНА

Науковий керівник роботи:
доктор юридичних наук, професор
_____ Лариса ВЕЛИЧКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ	8
1.1 Концептуальні основи державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю	8
1.2 Зарубіжний досвід функціонування державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю	17
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	28
2.1 Державна політика інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю: невідповідність інституційної спроможності масштабу потреб.....	28
2.2 Механізми професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю: інституційні бар'єри та ресурсні обмеження.....	37
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ	46
3.1 Модернізація державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю.....	46
3.2 Оптимізація державних механізмів забезпечення професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю.....	58
ВИСНОВКИ	69

ВСТУП

Актуальність теми. Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року створила безпрецедентний виклик для системи соціального захисту ветеранів. За офіційними даними Міністерства у справах ветеранів, станом на 2025 рік Україна має понад 1,2 мільйона ветеранів, з яких, за прогнозами експертів, від 300 до 500 тисяч матимуть інвалідність різного ступеня тяжкості. Водночас загальна кількість осіб з інвалідністю в країні зросла на 600 тисяч за три роки війни.

Досвід 2022-2025 років виявив як значні досягнення державної політики щодо ветеранів з інвалідністю (запровадження інституту фахівців із супроводу з бюджетом 2,9 мільярда гривень, залучення міжнародної підтримки у розмірі 700 мільйонів євро, створення мережі центрів ветеранського розвитку при закладах вищої освіти), так і критичні системні проблеми: охоплення програмами інклюзивної освіти та перекваліфікації лише 5-10 відсотків цільової аудиторії, розрив між фінансуванням у 71 мільйон гривень та потребою у 5-7 мільярдів гривень щорічно, невідповідність 70-80 відсотків закладів професійно-технічної освіти мінімальним стандартам інклюзії.

Формування системи підтримки ветеранів з інвалідністю відбувається в екстремальних умовах триваючих бойових дій, що призводить до реактивного характеру державної політики та фрагментарності заходів. Актуальність дослідження визначається потребою перетворення екстрених практик на інституційну систему, вирішення структурних проблем координації між Міністерством у справах ветеранів, Міністерством освіти і науки та Державною службою зайнятості, адаптації зарубіжного досвіду США, Великої Британії, Ізраїлю та інших країн до українських реалій, а також необхідністю підготовки до масової демобілізації та реінтеграції ветеранів незалежно від розвитку воєнної ситуації.

Стан наукової розробки проблеми. Теоретичні та прикладні аспекти

державних механізмів забезпечення прав осіб з інвалідністю та соціального захисту ветеранів досліджуються українськими та міжнародними науковцями. В Україні дану проблематику розглядають А.Ю. Панасюк (державні механізми соціального захисту осіб з інвалідністю), О.Ф. Мельников (публічне управління соціальною реабілітацією), Є.Г. Карташов (державна політика соціального захисту осіб з інвалідністю), Н.С. Орлова (інклюзія у сфері освіти), В.І. Гошовська та О.Ю. Оболенський (державна кадрова політика), Л.Ю. Величко (механізми реалізації державної політики у сфері професійного навчання).

Проблематика реінтеграції ветеранів представлена дослідженнями Т.М. Безверхнюк (соціально-психологічна адаптація), О.В. Карпенко (публічне управління соціальним захистом ветеранів), А.А. Бунік (зарубіжний досвід підтримки ветеранів), колективними публікаціями Українського ветеранського фонду та Міністерства у справах ветеранів.

Міжнародний дослідницький доробок представлений публікаціями OECD (професійна реабілітація осіб з інвалідністю), World Bank (інклюзивний ринок праці), European Agency for Special Needs and Inclusive Education (інклюзивна освіта), RAND Corporation (реінтеграція ветеранів США), King's Centre for Military Health Research (британський досвід).

Попри значний науковий інтерес до окремих аспектів, бракує комплексних досліджень державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації саме ветеранів з інвалідністю в умовах повномасштабної війни, що поєднують теоретичне обґрунтування, інституційний аналіз та практичні рекомендації. Дане дослідження спрямоване на заповнення цієї прогалини.

Метою роботи є комплексний аналіз теоретичних засад, інституційної архітектури, практичного досвіду та системних викликів державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю в Україні з розробкою науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення їх ефективності.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні *завдання*:

- узагальнити концептуальні основи державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю, уточнити понятійний апарат та класифікацію типів механізмів;
- дослідити зарубіжний досвід США, Великої Британії, Канади, Німеччини та Ізраїлю щодо реабілітації та реінтеграції ветеранів з інвалідністю, виявити універсальні принципи успішних систем підтримки;
- проаналізувати сучасний стан державної політики інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю в Україні, оцінити відповідність інституційної спроможності масштабу потреб;
- систематизувати механізми професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю, виявити системні бар'єри та ресурсні обмеження;
- обґрунтувати напрями удосконалення державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю;
- розробити комплексні рекомендації щодо оптимізації державних механізмів професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю.

Об'єктом дослідження є система державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю в Україні.

Предметом дослідження є нормативно-правові, інституційні, фінансово-економічні, організаційно-управлінські та координаційні механізми реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. *Метод термінологічного аналізу* застосовано для розмежування понять «державні механізми», «інклюзивна освіта», «професійна перекваліфікація», «реабілітація», «реінтеграція»; *метод теоретичного узагальнення* використано для систематизації наукових підходів; *системний підхід* застосовано для дослідження державних механізмів як цілісної системи взаємопов'язаних

елементів (підрозділ 1.1).

Компаративний метод використано для порівняльного аналізу зарубіжного досвіду США, Великої Британії, Канади, Німеччини та Ізраїлю; *метод кейс-стаді* застосовано для поглибленого аналізу конкретних програм (GI Bill, Career Transition Partnership, Beit Halochem); *метод бенчмаркінгу* використано для виявлення найкращих практик (підрозділ 1.2).

Інституційний аналіз використано для дослідження структури та повноважень органів у сфері підтримки ветеранів з інвалідністю; *структурно-функціональний аналіз* застосовано для визначення ролей різних акторів (Міністерство у справах ветеранів, МОН, ДСЗ, ПФУ); *нормативно-правовий аналіз* використано для вивчення законодавчої бази; *статистичний метод* застосовано для аналізу кількісних показників охоплення та фінансування (підрозділ 2.1).

Метод документального аналізу застосовано для вивчення офіційних стратегій, постанов та звітів; *метод експертних оцінок* використано для виявлення системних дисфункцій; *метод порівняння* застосовано для зіставлення інституційної спроможності з масштабом потреб (підрозділ 2.2).

Метод стратегічного планування використано для розробки комплексних рекомендацій; *метод моделювання* застосовано для визначення оптимальних механізмів підвищення ефективності; *метод прогнозування* використано для обґрунтування етапів впровадження пропозицій (підрозділи 3.1 та 3.2).

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження мають практичне застосування у науково-дослідній, управлінській та освітній сферах.

У науково-дослідній сфері матеріали роботи формують теоретико-методологічну базу для подальших досліджень державних механізмів підтримки ветеранів з інвалідністю в умовах збройних конфліктів. Узагальнений український досвід 2022-2025 років становить унікальний емпіричний матеріал для міжнародної наукової спільноти, оскільки практики реінтеграції ветеранів під час найбільшого збройного протистояння в Європі після Другої світової

війни мають значення для дослідників соціальної політики та публічного управління.

У практичній діяльності державних органів результати дослідження надають Міністерству у справах ветеранів аналітичну основу для розробки Національної стратегії реінтеграції ветеранів. Міністерством освіти і науки може бути використано рекомендації для оптимізації системи інклюзивної освіти. Державною службою зайнятості матеріали дослідження можуть бути сприйняті як практичні інструменти підвищення ефективності програм професійної перекваліфікації. Пенсійним фондом України рекомендації щодо інтеграції реєстрів можуть бути використані для забезпечення проактивного підходу до надання послуг.

У навчальному процесі матеріали дослідження можуть бути інтегровані закладами вищої освіти при викладанні дисциплін «Публічне управління та адміністрування», «Соціальна політика», «Державне управління у сфері соціального захисту», «Інклюзивна освіта». Результати можуть бути використані в програмах підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців у Національному агентстві України з питань державної служби, ННІ «Інституті державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції ННІ «Інституту державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна і можуть бути використані в подальшому в науковій та навчальній діяльності кафедри.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

1.1 Концептуальні основи державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю

Формування теоретичного фундаменту державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю потребує комплексного аналізу понятійного апарату, теоретичних підходів і класифікаційних систем, що визначають сутність і особливості функціонування цих механізмів у сучасних умовах. Осмислення концептуальних засад дозволяє виокремити ключові елементи системи публічного управління, спрямовані на забезпечення соціальної інтеграції та професійної реабілітації осіб, які захищали державний суверенітет і потребують особливої підтримки у поверненні до цивільного життя.

Центральним поняттям дослідження є категорія «державні механізми забезпечення», яка потребує детального розгляду крізь призму різних наукових шкіл. У сучасній науці публічного управління склалися різні підходи до визначення сутності механізмів державного впливу. Так, дослідниця Неділько А. І. розглядає механізм публічного управління як «систему елементів, що включає принципи, методи, важелі, інструменти та правові норми, через які органи публічної влади здійснюють вплив на об'єкти управління з метою досягнення поставлених цілей» [49]. Водночас науковець Зима І. Я., аналізуючи формування механізмів державного управління, акцентує увагу на їх динамічній природі та необхідності постійної адаптації до суспільних викликів [33]. У свою чергу, дослідниця Філіпова Н. В. проводить чітке розмежування між поняттями

«державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління», наголошуючи на їх сутнісних відмінностях у контексті суспільно-політичної трансформації [77].

Синтезуючи ці підходи, можна констатувати, що всі автори визнають системний характер державних механізмів, проте розходяться у трактуванні їх статичності чи динамічності. Критично оцінюючи наведені позиції, варто зазначити, що технократичне трактування Неділько А. І. не враховує соціально-гуманітарного виміру, особливо актуального для роботи з вразливими категоріями населення [49]. Водночас підхід Зими І. Я., попри свою прогресивність, несе ризик втрати стабільності та передбачуваності у публічному адмініструванні [33]. Концептуалізація Філіпової Н. В., хоч і є методологічно важливою, недостатньо розкриває механізми переходу від однієї моделі до іншої [77]. Це вимагає формування інтегративного визначення, що поєднує структурну визначеність із гнучкістю адаптації, враховує як технократичні, так і гуманістичні виміри, забезпечує баланс між стабільністю правових норм і динамічністю організаційних форм.

Відтак під державними механізмами забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю доцільно розуміти динамічну систему взаємопов'язаних нормативно-правових, інституційних, фінансово-економічних та організаційних інструментів, спрямованих на створення умов для повноцінної освіти та професійної самореалізації осіб, які захищали державний суверенітет, з урахуванням їх індивідуальних потреб і функціональних можливостей.

Категорія «інклюзивна освіта» отримала законодавче закріплення у Законі України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, де визначається як «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [60]. У науковому дискурсі склалися різні підходи до тлумачення цього поняття та шляхів його практичної реалізації. Дослідниці Колупаєва А. А. та Таранченко О. М.,

аналізуючи практичний досвід впровадження інклюзії в Україні, наголошують на необхідності створення універсального дизайну освітнього середовища, здатного відповідати потребам усіх категорій здобувачів освіти [40]. Водночас науковець Борохвіна Т. В., досліджуючи проблеми інклюзивної освіти у педагогічній теорії та практиці, зазначає, що реальна доступність часто обмежується розривом між теоретичними моделями інклюзії та шкільною практикою, недостатньою підготовкою педагогічних кадрів та відсутністю підтримувального освітнього середовища [20]. У свою чергу, дослідники Білюк О. Г., Призванська Р. А. та Омелянович І. М., розглядаючи європейські стандарти інклюзивної освіти, підкреслюють необхідність системної трансформації освітнього простору з урахуванням міжнародного досвіду [17].

Синтезуючи ці підходи, можна виокремити дві ключові суперечності у сучасному розумінні інклюзивної освіти. По-перше, концепція універсального дизайну може входити у конфлікт з принципом індивідуалізації, особливо коли йдеться про ветеранів з інвалідністю, чії потреби значно варіюються залежно від характеру поранень і психологічного стану. По-друге, декларативне проголошення доступності без належного фінансового та кадрового забезпечення перетворює інклюзію на формальність, що підтверджується емпіричними дослідженнями. Критично оцінюючи наявний стан справ, варто визнати як позитивні зрушення у законодавчому закріпленні принципів інклюзії, так і значні прогалини у практичній реалізації через обмеженість ресурсів і недостатню готовність педагогічних кадрів. Це вимагає розробки гнучких індивідуальних освітніх траєкторій, що поєднують стандартизацію процесів із персоналізацією підходів, суттєвого збільшення бюджетних асигнувань і запровадження обов'язкових стандартів підготовки викладачів для роботи з ветеранами з інвалідністю.

Поняття «професійна перекваліфікація ветеранів з інвалідністю» у контексті чинного законодавства розкривається через систему нормативних актів. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або

звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України» від 21 червня 2017 року № 432 визначає професійну адаптацію як систему заходів, спрямованих на відновлення та вдосконалення професійних навичок шляхом професійного навчання, надання інформаційних, консультаційних і профорієнтаційних послуг [57]. Водночас дослідник Демиденко В. О., аналізуючи роль місцевого самоврядування в реінтеграції деокупованих територій, наголошує на ключовій ролі органів місцевого самоврядування у відновленні інфраструктури, послуг і довіри до влади, що є необхідною передумовою успішної соціальної та професійної адаптації населення, включаючи ветеранів [28].

Синтезуючи нормативне та наукове розуміння професійної перекваліфікації, можна виявити розбіжності між формальним і змістовним підходами. Критично оцінюючи законодавче визначення, варто зазначити його обмеженість суто освітніми та консультаційними послугами без урахування психологічної готовності особи до зміни фаху. Водночас підхід Демиденка В. О. підкреслює важливість інституційної спроможності місцевого самоврядування як передумови ефективної реінтеграційної політики [28]. Це вимагає інтегративного розуміння професійної перекваліфікації як багатокомпонентного процесу, що включає не лише освітню складову, а й психологічну підтримку, соціальну адаптацію та сприяння працевлаштуванню з урахуванням функціональних можливостей ветерана.

Сучасна наука публічного управління пропонує кілька концептуальних моделей, що визначають природу та функції державних механізмів. У вітчизняному науковому дискурсі спостерігається поступовий перехід від класичної бюрократичної моделі, заснованої на принципах ієрархії та формалізації, до концепції нового публічного менеджменту (New Public Management), яка акцентує увагу на ефективності, результативності та клієнтоорієнтованості. Дослідник Ситник Г. П., концептуалізуючи національну

безпеку як соціальне явище в теорії публічного управління, наголошує на необхідності системного підходу, де органи влади виступають координаторами між безпековим сектором, суспільством і міжнародними акторами [71]. Водночас науковець Радчук Т. М., аналізуючи галузеве спрямування публічного управління, підкреслює необхідність адаптації інструментів і механізмів до галузевих особливостей, що є особливо актуальним для сфери інклюзивної освіти та соціального захисту ветеранів [68]. У міжнародному контексті Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року закріплює підхід, згідно з яким інвалідність розглядається не як індивідуальний дефект, а як результат взаємодії між порушеннями здоров'я та бар'єрами у середовищі [41].

Синтезуючи ці теоретичні моделі, можна виокремити три ключові парадигми: ієрархічну (класична бюрократія), ринкову (новий публічний менеджмент) і мережеву (governance). Критично оцінюючи їх застосовність до сфери інклюзивної освіти ветеранів, варто визнати, що кожна з цих моделей має як переваги, так і обмеження. Ієрархічна модель забезпечує стабільність і передбачуваність, проте може бути надто жорсткою для врахування індивідуальних потреб. Ринкова модель стимулює ефективність і конкуренцію, але ризикує комерціалізувати соціальні послуги. Мережева модель, незважаючи на свої переваги у забезпеченні гнучкості, може призводити до розпорошення відповідальності та ускладнення механізмів контролю.

Водночас соціальна модель інвалідності, закріплена у Конвенції ООН, є прогресивною та людиноцентричною, проте повне ігнорування індивідуальних особливостей функціональних обмежень може призвести до недооцінки необхідності спеціалізованої підтримки [41]. Це вимагає формування гібридної моделі, що інтегрує елементи всіх трьох управлінських парадигм і поєднує соціальні та медичні аспекти інвалідності у біопсихосоціальному підході, забезпечуючи баланс між стандартизацією процедур і гнучкістю реагування на індивідуальні потреби кожного ветерана.

Систематизація державних механізмів дозволяє структурувати

різноманітні інструменти впливу держави та визначити їх взаємозв'язки. У науковій літературі представлені різні підходи до класифікації механізмів публічного управління. Дослідниця Радчук Т. М., аналізуючи галузеве спрямування публічного управління, обґрунтовує необхідність диференційованого підходу до формування механізмів залежно від специфіки конкретної галузі [68]. Водночас аналіз чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ і Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, дозволяє виокремити додаткові типи механізмів, специфічні для сфери інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів [64; 60].

Застосовуючи інтегративний підхід до сфери інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю, можна сформулювати комплексну систему, представлену у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Класифікація державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю

<i>Тип механізму</i>	<i>Сутність</i>	<i>Приклади інструментів</i>	<i>Ключові суб'єкти реалізації</i>
Нормативно-правові	Законодавче регулювання та встановлення правових норм	Закони України, постанови КМУ, накази міністерств	Верховна Рада України, КМУ, Мінветеранів, МОН
Інституційні	Створення та функціонування органів і установ	Центри професійної адаптації, інклюзивно-ресурсні центри, служби зайнятості	Мінветеранів, МОН, органи місцевого самоврядування, ЗВО
Фінансово-економічні	Бюджетне фінансування та економічне стимулювання	Субвенції на інклюзивну освіту, гранти, стипендії, пільги роботодавцям	Міністерство фінансів, Мінветеранів, місцеві бюджети
Організаційно-управлінські	Процедури, алгоритми та стандарти надання послуг	Індивідуальні програми реабілітації, освітні траєкторії, професійна орієнтація	ЗВО, центри професійної адаптації, кадрові служби
Інформаційні	Забезпечення доступу до інформації та цифрові платформи	Електронні кабінети ветеранів, бази даних, інформаційні кампанії	Мінветеранів, Мінцифри, громадські організації

Контрольно-моніторингові	Оцінка ефективності та забезпечення якості	Моніторинг працевлаштування, оцінка задоволеності послугами, аудит програм	Мінветеранів, МОН, громадські ради
--------------------------	--	--	------------------------------------

Джерело: сформовано автором на основі [68; 60; 57]

Представлена класифікація демонструє багатовимірність системи державних механізмів, яка потребує узгодженої взаємодії різних типів інструментів для досягнення синергетичного ефекту. Радчук Т. М. синтезуючи галузевий підхід з нормативним регулюванням закріпленим у чинному законодавстві, констатує, що нормативно-правові механізми створюють легітимну основу для функціонування всієї системи [68]. Водночас інституційні механізми забезпечують організаційну інфраструктуру через мережу закладів і служб, що безпосередньо надають освітні та консультаційні послуги. Фінансово-економічні механізми створюють матеріальну базу для реалізації програм, зокрема через субвенцію на інклюзивну освіту у закладах вищої освіти, затверджену постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» від 10 липня 2019 року № 635 [54].

Критично оцінюючи цю класифікацію, варто визнати як її комплексність і системність, так і певні обмеження. З одного боку, виокремлення шести типів механізмів дозволяє охопити різні аспекти державного впливу. З іншого боку, класифікація не враховує соціокультурні механізми, які відіграють значну роль у формуванні інклюзивного середовища, зокрема зміну суспільних стереотипів щодо осіб з інвалідністю та формування інклюзивної культури у навчальних закладах. Це вимагає доповнення класифікації соціокультурними механізмами, що включають просвітницькі кампанії, програми підвищення обізнаності та формування толерантного ставлення у суспільстві.

Ефективність державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю визначається дотриманням низки фундаментальних принципів. У міжнародному та національному законодавстві закріплені різні підходи до визначення цих принципів. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року встановлює принципи недискримінації, повного та ефективного залучення до суспільства, поваги до відмінностей, доступності та рівності можливостей [41].

Фундаментальним нормативним актом є Закон України «Про статус

ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ, який визначає основні засади державної політики соціального захисту ветеранів, що формується на принципах соціальної справедливості при встановленні обсягу пільг та гарантій, комплексності при формуванні заходів адаптації ветеранів війни до мирного життя, належного фінансового забезпечення, відкритості та рівного доступу до інформації про державні пільги, прозорості та підзвітності діяльності органів державної влади [64].

Водночас Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV деталізує ці принципи у національному контексті, наголошуючи на комплексності, безперервності та індивідуалізації реабілітаційних заходів [62]. У свою чергу, Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII закріплює необхідність розробки індивідуальних планів надання послуг на основі оцінки потреб [63].

Синтезуючи міжнародні та національні нормативні підходи, можна виокремити чотири ключові принципи функціонування державних механізмів: доступність, індивідуальний підхід, комплексність і орієнтація на результат. Критично оцінюючи їх практичну реалізацію, варто визнати суттєвий розрив між декларативним закріпленням і фактичним втіленням. Принцип доступності, попри законодавче закріплення, часто обмежується розривом між теоретичними моделями та реальною практикою, що підтверджують дослідження Борохвіної Т. В. [20]. Принцип індивідуального підходу стикається з труднощами стандартизації процедур при збереженні гнучкості, оскільки індивідуалізація потребує значних часових і людських ресурсів. Принцип комплексності, хоч і закріплений у постанові Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 432, на практиці ускладнюється бюрократичними процедурами та відсутністю єдиної інформаційної системи [57]. Принцип орієнтації на результат, визначений у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-ХІІ, не забезпечений ефективною системою моніторингу та оцінки [61].

Це вимагає комплексу заходів для реального втілення задекларованих

принципів: суттєвого збільшення бюджетних асигнувань на інклюзивну освіту та професійну перекваліфікацію, запровадження обов'язкових стандартів підготовки педагогічних кадрів для роботи з ветеранами з інвалідністю, створення централізованої цифрової платформи для координації діяльності різних відомств, а також розробки об'єктивних індикаторів успішності та запровадження регулярного аналізу досягнутих результатів.

Резюмуючи, концептуальні основи державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю формуються на перетині теоретичних підходів публічного управління, соціальної педагогіки та реабілітаційної науки, інтегруючи міжнародний досвід і національні особливості у динамічну систему взаємопов'язаних нормативно-правових, інституційних, фінансово-економічних, організаційно-управлінських, інформаційних і контрольних-моніторингових інструментів. Така діяльність спрямована на створення умов для повноцінної освіти та професійної самореалізації ветеранів, що функціонують на принципах доступності, індивідуального підходу, комплексності та орієнтації на результат, проте потребує подолання розриву між декларативним закріпленням і практичною реалізацією через збільшення фінансування, підвищення кваліфікації кадрів, створення цифрових платформ координації та запровадження ефективної системи оцінки результативності, що визначає необхідність детального аналізу зарубіжного досвіду функціонування таких механізмів у наступному підрозділі.

1.2 Зарубіжний досвід функціонування державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю

Визначені у попередньому підрозділі теоретичні засади державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти, їх класифікація та принципи

функціонування вимагають верифікації через призму практичного досвіду країн, що досягли значних результатів у цій сфері. Компаративний аналіз зарубіжних моделей дозволяє не лише систематизувати успішні практики, виявивши їх спільні риси та критичні відмінності, але й сформувати доказову базу для обґрунтування оптимальної стратегії адаптації міжнародного досвіду до специфічних умов України. Країна, що переживає період масштабної демобілізації та реінтеграції ветеранів в умовах триваючого збройного конфлікту, потребує науково обґрунтованих рішень, заснованих на критичному осмисленні світових практик.

Міжнародна спільнота сформувала нормативний каркас захисту прав осіб з інвалідністю, закріплений у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю 2006 року [6]. Цей фундаментальний документ визначає право на доступну освіту та професійну адаптацію як невід'ємне, встановлюючи зобов'язання держав-учасниць забезпечити розумне пристосування освітнього середовища та робочих місць. Водночас Конвенція залишає державам значну дискрецію у виборі конкретних механізмів реалізації цих прав, що зумовило формування різноманітних національних моделей. Карпенко О., Довбенко Т. та Кирчата І. у дослідженні розвитку освітніх програм для соціальної інтеграції наголошують, що зарубіжний досвід демонструє багатокомпонентний підхід, який органічно інтегрує юридичні стандарти, державні програми, соціальну інфраструктуру та активну участь громадських організацій [37].

Критично оцінюючи це твердження, слід визнати, що успішність будь-якої моделі визначається не стільки кількістю компонентів, скільки якістю їх координації, наявністю зворотного зв'язку та адаптивністю системи до індивідуальних потреб конкретного ветерана на різних етапах його реінтеграції.

Американська модель підтримки ветеранів з інвалідністю заслуговує особливої уваги дослідників, адже вона історично найстаріша, найщедріше фінансована та найкраще задокументована з точки зору емпіричних результатів. Витоки сучасної системи сягають 1944 року, коли Конгрес США ухвалив Servicemen's Readjustment Act, відомий як GI Bill, що надав ветеранам Другої

світової війни безпрецедентний доступ до вищої освіти та професійного навчання. Сучасна ітерація (Post-9/11 GI Bill) охоплює понад 450 000 учасників і передбачає повне покриття вартості навчання у державних закладах вищої освіти.

Паралельно функціонує програма Veteran Readiness and Employment, структурована як система п'яти спеціалізованих треків, кожен з яких розроблений для специфічної категорії потреб [12]. Трек швидкого працевлаштування обслуговує ветеранів із збереженими професійними навичками, що потребують лише короткострокової допомоги у пошуку роботи. Трек довгострокових послуг орієнтований на тих, хто потребує здобуття нової професії через систему вищої або професійно-технічної освіти. Трек самозайнятості підтримує започаткування власного бізнесу через консультації, мікрокредитування та менторство. Трек незалежного проживання призначений для ветеранів з тяжкою інвалідністю, для яких традиційне працевлаштування є нереалістичною метою.

Дослідження ефективності програми VR&E, проведене Департаментом у справах ветеранів США у 2023 році, виявило статистично значущу кореляцію між тривалістю навчання та успішністю працевлаштування – освітній компонент пояснює 49% варіації у показниках зайнятості [15]. Цей емпіричний результат має фундаментальне значення для формування державної політики, адже він кількісно підтверджує пріоритетність інвестицій в освітній компонент реабілітації. Рахункова палата США у звіті GAO-21-450, присвяченому інформуванню ветеранів з інвалідністю про освітні можливості, підтвердила загальну ефективність комплексного підходу, що охоплює професійну підготовку, психологічну підтримку, медичну реабілітацію та соціальну адаптацію в єдиній траєкторії [16].

Водночас аудитори виявили системну проблему інформаційної асиметрії: значна частина ветеранів використовує базову програму GI Bill, не усвідомлюючи існування розширених можливостей VR&E, яка додатково надає адаптивне обладнання, кар'єрне консультування та субсидії роботодавцям. Ця

проблема недовикористання програм є повчальною для України, що формує власну систему підтримки ветеранів.

Канадська модель репрезентує альтернативний підхід, заснований на холістичній інтеграції послуг у єдину систему з єдиним вікном доступу. Департамент у справах ветеранів Канади реалізує триєдину архітектуру підтримки: реабілітаційні послуги (фізичні, психологічні, професійні), освітні пільги з повним покриттям витрат на навчання та супутні потреби, послуги кар'єрного переходу включно з підготовкою резюме, тренінгами з проходження співбесід та програмами наставництва [4].

Особливістю канадської моделі є програма *Helmets to Hardhats*, що забезпечує прямий перехід ветеранів до будівельної галузі через партнерство з профспілками та роботодавцями. Ця програма демонструє ефективність галузевого підходу, проте критичний аналіз виявляє її обмеження: вузька спеціалізація на фізично вимогливих професіях робить програму малоприсадною для ветеранів з інвалідністю, особливо тих, хто потребує адаптованих робочих місць або дистанційної зайнятості. Крім того, канадські дослідники фіксують проблему бюрократизації системи, що подовжує терміни очікування на послуги, особливо критично у віддалених північних регіонах із розрідженою мережею сервісних центрів.

Британська модель ґрунтується на концептуально відмінному принципі – суспільному договорі між державою, збройними силами та нацією, інституціоналізованому як *Armed Forces Covenant* [13]. Цей договір, підписаний усіма основними політичними силами та місцевими органами влади, встановлює моральне та юридичне зобов'язання суспільства забезпечити справедливе ставлення до тих, хто служив або служить, а також до членів їхніх родин. Практична реалізація договору здійснюється через *Career Transition Partnership* – державно-приватне партнерство, що координує перехід військовослужбовців до цивільної кар'єри. Статистика вражає: 87% учасників програми працевлаштовуються протягом шести місяців після звільнення зі служби [5]. Водночас критичний аналіз цього показника вимагає застереження: він охоплює

всіх ветеранів, включаючи тих, хто звільняється за власним бажанням у працездатному віці без проблем зі здоров'ям. Для ветеранів з інвалідністю, особливо з психологічними травмами, траєкторія працевлаштування є суттєво складнішою та тривалішою.

Інноваційним елементом британської моделі є система репутаційних стимулів для залучення приватного сектору. Схема визнання роботодавців оборонного сектору присуджує бронзові, срібні та золоті нагороди компаніям залежно від глибини їхньої підтримки військової спільноти. У 2024 році Трастовий фонд Armed Forces Covenant виділив 700 000 фунтів стерлінгів на фінансування одинадцяти проектів кар'єрного розвитку ветеранів та членів їхніх родин [1]. Корпорація Barclays запровадила програму VETS, засновану на принципі наставництва, що поєднує досвідчених працівників-ветеранів з новоприбулими колегами.

Критично оцінюючи британський досвід, слід визнати його залежність від розвиненої культури корпоративної соціальної відповідальності, яка формувалася протягом десятиліть і не може бути швидко відтворена в інших соціокультурних контекстах. Для України, де великий бізнес традиційно не розглядає підтримку ветеранів як стратегічний пріоритет, британська модель потребує суттєвої адаптації, можливо, через запровадження не лише репутаційних, але й фіскальних стимулів.

Німецька модель демонструє ефективність інтеграційного підходу, за якого ветерани не виокремлюються в окрему категорію пільговиків, а органічно включаються до загальної системи соціального захисту та служби зайнятості. Служба сприяння професійній діяльності Бундесверу (Berufsförderungsdienst) координує доступ ветеранів до програм дуальної освіти – унікальної німецької системи, що поєднує теоретичну підготовку у професійних школах з практичним навчанням на підприємствах. Показники працевлаштування німецьких ветеранів зіставні із загальнонаціональними показниками, що свідчить про успішність інклюзії та відсутність стигматизації.

Активну роль відіграють асоціації ветеранів, що забезпечують підтримку

від рівних до рівних та адвокацію інтересів цієї групи у публічному просторі. Водночас критичний аналіз виявляє суттєві обмеження німецької моделі для потенційної адаптації в Україні: вона ефективна за умови відносно невеликої кількості ветеранів (Бундесвер є компактною професійною армією) та наявності розвиненої, фінансово стійкої системи соціального страхування. Для України з її масштабами мобілізації та фіскальними обмеженнями воєнного часу німецький досвід може бути лише частково релевантним.

Ізраїльська модель є найбільш спеціалізованою, орієнтованою на інтенсивну комплексну реабілітацію в умовах постійної безпекової загрози та значної частки населення з досвідом військової служби. Організація ветеранів-інвалідів Армії оборони Ізраїлю (ZDVO), заснована ще у 1949 році, нині обслуговує понад 51 000 осіб через мережу спеціалізованих центрів Beit Halochem (Дім воїна), розташованих у Тель-Авіві, Хайфі, Єрусалимі та Беер-Шеві [3]. П'ятий центр планується відкрити в Ашдоді наприкінці 2025 року. Ці центри пропонують унікальне середовище комплексної реабілітації: адаптивні види спорту (від плавання до стрільби з лука), мистецькі та музичні програми, освітні курси, психологічну підтримку та, що критично важливо, спільноту рівних – простір, де інвалідність є нормою, а не винятком. П'ятирічне лонгітюдне дослідження професійної реабілітації ветеранів Армії оборони Ізраїлю з посттравматичним стресовим розладом, проведене Lahav та співавторами, підтвердило центральну роль освіти: освітній трек пояснює 49% варіації у показниках працевлаштування [10]. Примітно, що цей показник точно збігається з американськими даними, що посилює доказову базу на користь освітньо-орієнтованої стратегії реабілітації та дозволяє говорити про універсальність цієї закономірності.

На наднаціональному рівні Європейський Союз сформував стратегічну рамку через Стратегію щодо прав осіб з інвалідністю на 2021-2030 роки, ухвалену Європейською Комісією у березні 2021 року [14]. Цей десятирічний документ визначає три пріоритетні напрями: доступність (фізичну, транспортну, інформаційну, цифрову), незалежне проживання (через політику

деінституціоналізації та розвиток громадських послуг) та рівну участь у суспільному, культурному та політичному житті. Пакет заходів щодо працевлаштування осіб з інвалідністю, інтегрований до Стратегії, встановлює орієнтири для національних політик країн-членів, включаючи квотування робочих місць та субсидування адаптації.

Європейська агенція з питань спеціальних потреб та інклюзивної освіти у серії звітів за 2019-2024 роки систематизувала принципи інклюзивної освіти: універсальний дизайн навчання, індивідуалізовані освітні плани, підготовка педагогів до роботи з різноманітністю, залучення родин до освітнього процесу [9].

Організація економічного співробітництва та розвитку у фундаментальній доповіді «Справедливість та інклюзія в освіті: пошук сили через різноманіття» 2023 року визначила шість ключових кроків побудови інклюзивних освітніх систем: структурна інтеграція принципів справедливості, відповідне фінансування, підготовка педагогічних кадрів, залучення стейкхолдерів, індивідуалізація навчання, доступ до психологічних послуг [8].

Порівняльний аналіз національних моделей, представлений у таблиці 1.2.1, дозволяє візуалізувати спільні риси та критичні відмінності досліджуваних систем.

Таблиця 1.2 – Компаративна характеристика національних моделей підтримки ветеранів з інвалідністю

<i>Країна</i>	<i>Концептуальна основа</i>	<i>Ключові механізми</i>	<i>Модель фінансування</i>	<i>Емпірична ефективність</i>
США	Спеціалізована федеральна система	П'ять треків VR&E, Post-9/11 GI Bill	Федеральний бюджет (38 млрд дол.)	450 000 учасників; освіта – 49% варіації працевлаштування
Канада	Холістична інтеграція послуг	Триєдина система, Helmets to Hardhats	Федеральне з податковими пільгами	Галузева спеціалізація; проблема бюрократизації
Велика Британія	Суспільний договір	Career Transition Partnership, репутаційні стимули	Державно-приватне партнерство	87% працевлаштування за 6 місяців (усі ветерани)

Продовження таблиці 1.2

<i>Країна</i>	<i>Концептуальна основа</i>	<i>Ключові механізми</i>	<i>Модель фінансування</i>	<i>Емпірична ефективність</i>
Німеччина	Інтеграція у загальну систему	Дуальна освіта, Berufsförderungsdienst	Соціальне страхування	Показники на рівні загальнонаціональних
Ізраїль	Спеціалізовані реабілітаційні центри	Мережа Beit Halochem (5 центрів)	Державно-благодійне	51 000 ветеранів; освіта – 49% варіації

Джерело: сформовано автором

Аналіз таблиці дозволяє виокремити чотири спільні принципи, що характеризують успішні системи підтримки ветеранів з інвалідністю незалежно від національного контексту. Принцип комплексності передбачає органічну інтеграцію освітньої, професійної, медичної та психосоціальної підтримки в єдину траєкторію реабілітації, де кожен компонент посилює ефективність інших. Принцип індивідуалізації реалізується через персоналізовані плани реабілітації з можливістю вибору між альтернативними треками залежно від стану здоров'я, попереднього досвіду та кар'єрних прагнень ветерана. Принцип гнучкості забезпечує адаптацію програм до змінних потреб особи на різних етапах реінтеграції, включаючи можливість переходу між треками. Принцип партнерства залучає державу, бізнес, громадські організації та самих ветеранів до спільної відповідальності за результат реабілітації.

Критичний аналіз можливостей адаптації зарубіжного досвіду до українських реалій виявляє суттєві обмеження прямого копіювання будь-якої з розглянутих моделей. Американська модель, попри найкращу доказову базу ефективності, вимагає бюджетних асигнувань, що на порядки перевищують фінансові можливості України в умовах воєнного та післявоєнного періоду. Британська модель залучення приватного сектору через репутаційні стимули передбачає розвинену культуру корпоративної соціальної відповідальності, формування якої в Україні потребуватиме тривалого часу та цілеспрямованих зусиль. Ізраїльська модель спеціалізованих центрів вимагає значних капітальних інвестицій в інфраструктуру, що є проблематичним в умовах воєнних руйнувань

та конкуренції за обмежені ресурси відбудови. Німецька модель інтеграції ветеранів у загальну систему соціального захисту може виявитися недостатньою для масштабів України, де прогнозована кількість ветеранів з інвалідністю суттєво перевищує німецькі показники.

Відтак оптимальною стратегією для України є формування гібридної моделі, що селективно адаптує найефективніші елементи різних національних систем з урахуванням специфічного контексту. Така модель має ґрунтуватися на принципах, закріплених у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [6], Європейській стратегії 2021-2030 [14] та рекомендаціях ОЕСР щодо інклюзивної освіти [8].

Водночас вона має враховувати унікальні виклики України: безпрецедентний масштаб демобілізації, високу поширеність бойових психологічних травм, необхідність швидкої реінтеграції в умовах економічної нестабільності та продовження збройного конфлікту.

Емпірично підтверджена роль освіти (49% варіації працевлаштування як у США, так і в Ізраїлі) обґрунтовує пріоритетність інвестицій в освітній компонент реабілітації як найефективніший механізм реінтеграції, що визначає необхідність детального аналізу українського нормативно-правового регулювання та інституційної спроможності у наступному розділі.

Підсумовуючи, компаративний аналіз зарубіжного досвіду функціонування державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю виявив чотири універсальні принципи успішних систем: комплексність інтеграції освітньої, професійної та психосоціальної підтримки; індивідуалізація через персоналізовані траєкторії реабілітації; гнучкість механізмів; партнерство держави, бізнесу та громадськості.

Емпірично підтверджена кореляція між освітою та працевлаштуванням (49% варіації у США та Ізраїлі) формує доказову базу для пріоритизації інвестицій в інклюзивну освіту як найефективніший механізм реінтеграції ветеранів.

Для України оптимальною є гібридна модель, що селективно адаптує кращі елементи зарубіжних систем, ураховуючи специфічні виклики повномасштабної війни та обмеженість ресурсів післявоєнної відбудови.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

2.1 Державна політика інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю: невідповідність інституційної спроможності масштабу потреб

Визначені у попередньому розділі теоретичні засади державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та систематизований досвід США, Великої Британії та Ізраїлю вимагають критичного аналізу спроможності української системи відповісти на виклики повномасштабної війни. Центральна теза підрозділу: інституційна інфраструктура, сформована в умовах локального конфлікту 2014-2021 років, виявилася структурно неготовою до зростання потреб на порядок не лише кількісно, а й якісно. Аналіз спирається на верифіковані статистичні дані профільних міністерств та регіональних адміністрацій за 2024-2025 роки, що дозволяє сформулювати науково обґрунтовані висновки щодо реального стану системи.

Арифметика кризи наочно демонструє безпрецедентний масштаб виклику для української системи. За даними Міністерства соціальної політики України, кількість осіб з інвалідністю в країні зросла з 2,8 мільйона на початку повномасштабного вторгнення до 3,4 мільйона станом на червень 2025 року, тобто приріст склав 600 тисяч осіб за три роки війни [47]. Значна частка цього приросту – ветерани, які отримали поранення та травми внаслідок бойових дій. За інформацією в.о. міністра у справах ветеранів О. Порхуна, загальна кількість ветеранів зросла з 500 тисяч на початку 2022 року до 1,2 мільйона станом на травень 2024 року [69], а експертні прогнози передбачають, що після завершення активної фази бойових дій Україна матиме від 300 до 500 тисяч ветеранів з

інвалідністю різного ступеня тяжкості.

Водночас критично оцінюючи ці цифри, варто зазначити, що наявна інституційна інфраструктура створювалася для принципово інших масштабів: 24 центри професійної адаптації на всю країну, система інклюзивно-ресурсних центрів, орієнтована переважно на дітей шкільного віку, заклади вищої освіти з фрагментарними програмами підтримки. Це вимагає не поступового нарощування потужностей, а системного переосмислення самої архітектури державної політики.

Показовим індикатором інституційної неспроможності є співвідношення між фінансуванням програм підтримки ветеранів та реальним охопленням бенефіціарів. За даними Пенсійного фонду України, станом на січень 2025 року загальна чисельність ветеранів війни становить 366 761 особа, з яких учасників бойових дій – 166 733, осіб з інвалідністю внаслідок війни – 121 588 [32]. Ця офіційна статистика значно відрізняється від загальної кількості 1,2 мільйона ветеранів, про яку повідомляє Міністерство у справах ветеранів, що свідчить про неузгодженість даних між відомствами та відсутність єдиної системи обліку. Така розбіжність ускладнює планування освітніх програм та оцінку реальних потреб цільової аудиторії, адже різні органи влади оперують принципово різними цифрами, що унеможлиблює формування адекватної ресурсної бази для задоволення потреб усіх категорій ветеранів з інвалідністю.

Аналіз освітньої інфраструктури підтверджує гіпотезу про структурну невідповідність. Міністерство освіти і науки спільно з проєктом Skills4Recovery за підтримки GIZ створило платформу «Освіта для ветеранів», яка акумулює понад 1 200 освітніх програм різного спрямування – від короткострокових курсів до повноцінних навчальних програм у закладах професійної, передвищої та вищої освіти [48]. З одного боку, це демонструє усвідомлення проблеми та спроби системної відповіді на неї. Платформа містить каталог програм формального й неформального навчання з інформацією про доступність закладу освіти, умови вступу, можливості фінансування, а також прогнози щодо найбільш затребуваних професій до 2027 року.

З іншого боку, критичний аналіз виявляє суттєві обмеження цієї ініціативи: платформа функціонує як інформаційний ресурс, не інтегрований із системами обліку ветеранів. Відсутність інтеграції унеможливлює проактивне інформування ветеранів про освітні можливості, персоналізований підбір програм з урахуванням типу інвалідності та попереднього досвіду, а також моніторинг охоплення та результативності. Ветеран має самостійно знайти платформу, самостійно обрати програму, самостійно подати заявку – тобто відтворюється модель «пасивного права», неефективність якої доведена міжнародним досвідом, розглянутим у підрозділі 1.2.

Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на період до 2029 року, покликана визначати пріоритети державної політики, концентрується переважно на дітях з особливими освітніми потребами, фактично оминаючи проблематику дорослих ветеранів з інвалідністю [16]. Ця концептуальна прогалина є не технічним недоглядом, а відображенням історично сформованого розуміння інклюзії як проблеми шкільної освіти. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII справді запроваджує поняття інклюзивного навчання та особливих освітніх потреб [60], проте імплементаційні механізми – інклюзивно-ресурсні центри, підготовка асистентів, адаптація середовища – розбудовувалися для загальноосвітніх шкіл, а не для закладів вищої та професійної освіти, де навчаються дорослі ветерани. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII передбачає створення умов для навчання осіб з особливими освітніми потребами [53], проте механізми реалізації цих положень залишаються недостатньо розробленими на рівні підзаконних актів.

Регіональний вимір проблеми особливо гостро проявляється у прифронтових областях, де безпекова ситуація накладає додаткові обмеження на доступ до освітніх послуг. Харківська обласна державна адміністрація реалізує Програму розвитку соціальних послуг та психосоціальної допомоги на 2023-2027 роки, яка включає заходи підтримки ветеранів [36]. Аналіз звіту про виконання плану за 2024 рік засвідчує, що програма передбачає проведення навчальних заходів для фахівців та ветеранів, зокрема, 351 захід у громадах

області з охопленням 1 128 учасників, а також 404 заходи у місті Харкові [36].

Водночас основний фокус програми зосереджено на психологічній реабілітації та соціальному супроводі, тоді як освітня складова представлена фрагментарно. Така структура пріоритетів відображає загальнодержавну тенденцію: освіта ветеранів з інвалідністю сприймається як вторинна потреба порівняно з медичною реабілітацією та матеріальним забезпеченням, хоча саме здобуття нової професії є ключовим фактором довгострокової реінтеграції, що підтверджується досвідом країн, розглянутих у підрозділі 1.2.

Моніторинг інклюзивного навчання у Волинській області виявив тривожну динаміку щодо доступності освітньої інфраструктури. За результатами дослідження, показник доступності санітарних умов для осіб з інвалідністю у закладах освіти знизився з 87,9 відсотка у 2023-2024 навчальному році до 83,4 відсотка у 2024-2025 навчальному році [67]. При цьому 10,8 відсотка батьків та 13 відсотків педагогів відзначили повну відсутність доступу до належних санітарних умов для дітей з інвалідністю.

Цей факт засвідчує, що навіть існуюча інфраструктура деградує в умовах воєнного часу через переспрямування ресурсів на інші потреби, евакуацію закладів, пошкодження будівель внаслідок обстрілів. Водночас критично оцінюючи результати моніторингу, варто зазначити його методологічні обмеження: дослідження фокусувалося переважно на фізичній доступності для дітей шкільного віку, тоді як специфічні потреби дорослих ветеранів з інвалідністю залишилися поза увагою. Це відображає системну прогалину у збиранні даних: жодне відомство не здійснює комплексного моніторингу доступності освіти саме для ветеранів з інвалідністю як окремої цільової групи.

Проблема доступу до освіти у прифронтових регіонах має комплексний характер. Фізичний доступ до закладів освіти ускладнений безпековою ситуацією – регулярні повітряні тривоги переривають навчальний процес, частина закладів евакуйована або зруйнована, транспортне сполучення обмежене. Дистанційні формати навчання, які могли б компенсувати ці обмеження, недостатньо адаптовані до потреб осіб з інвалідністю: платформи не

враховують особливості сприйняття інформації людьми з порушеннями зору чи слуху, відсутні механізми психологічної підтримки онлайн, викладачі не мають підготовки для роботи з ветеранами у дистанційному форматі. Особливо гострою є проблема для ветеранів з посттравматичним стресовим розладом, яким складно підтримувати концентрацію під час тривалих онлайн-занять та які потребують гнучкого графіку з можливістю переривання навчання у періоди загострення симптомів.

Порівняння даних різних регіонів виявляє значну територіальну нерівномірність у доступі до інклюзивної освіти. Якщо у відносно безпечних західних областях інфраструктура залишається стабільною, то у прифронтових регіонах (Харківській, Запорізькій, Херсонській, Миколаївській, Донецькій областях) спостерігається її системна деградація. Ветеран з інвалідністю, який мешкає у Львові, має принципово інші можливості для здобуття освіти, ніж ветеран з аналогічним станом здоров'я у Харкові. Ця регіональна нерівність не враховується у національній політиці, яка оперує усередненими показниками та не передбачає компенсаторних механізмів для територій з обмеженим доступом до освітніх послуг. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» від 10 липня 2019 року № 635 встановлює загальні вимоги до організації інклюзивного навчання [55], проте не враховує специфіки функціонування закладів освіти в умовах воєнного стану та особливих потреб ветеранів.

Якісний вимір проблеми полягає у зміні самої природи інвалідності, з якою стикаються ветерани. Дослідник Блінов О. А., аналізуючи психологічну реабілітацію військовослужбовців, встановив, що 20-30 відсотків ветеранів мають симптоми посттравматичного стресового розладу [18]. Ці дані узгоджуються з міжнародними дослідженнями: за даними National Center for PTSD, відсоток військовослужбовців із симптомами ПТСР становить 11-20 відсотків, а українські дослідження періоду антитерористичної операції фіксували показник 27,7 відсотка.

Критично оцінюючи ці дані у контексті освітньої політики, варто

зазначити, що система інклюзивної освіти в Україні історично формувалася для забезпечення фізичної доступності (пандуси, ліфти, спеціальне обладнання) тоді як «невидима» інвалідність, пов'язана з психологічними травмами, черепно-мозковими ушкодженнями, когнітивними порушеннями, потребує принципово інших підходів: гнучкого графіку навчання, можливості пролонгації термінів, психологічного супроводу, малих груп, адаптованих методик оцінювання. Це вимагає не лише кількісного нарощування потужностей, а й якісної трансформації самого розуміння інклюзії у контексті потреб ветеранів.

Для систематизації виявленої невідповідності між інституційною спроможністю та масштабом потреб доцільно представити порівняльний аналіз у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Співвідношення інституційної спроможності системи інклюзивної освіти та потреб ветеранів з інвалідністю

<i>Параметр</i>	<i>Наявна спроможність</i>	<i>Поточна потреба (2025)</i>	<i>Прогнозована потреба</i>	<i>Коефіцієнт дефіциту</i>
Центри професійної адаптації	24 центри	1,2 млн ветеранів	1,5-2 млн ветеранів	1:50 000
Платформа «Освіта для ветеранів»	1 200 програм	300-500 тис. з інвалідністю	до 500 тис. осіб	охоплення <10%
Офіційний облік ветеранів (ПФУ)	366 761 особа	1,2 млн ветеранів	1,5-2 млн	30% від реальної кількості
Особи з інвалідністю внаслідок війни	121 588 осіб	300-500 тис. потребують	до 500 тис.	24-40% охоплення

Джерело: розроблено автором на основі [69], [32], [48]

Аналіз таблиці засвідчує системний характер невідповідності: за всіма параметрами наявна інституційна спроможність покриває від 10 до 40 відсотків реальних потреб. Особливо показовим є коефіцієнт дефіциту центрів професійної адаптації,- один центр на 50 тисяч ветеранів фізично не може забезпечити якісний індивідуальний супровід, який є стандартом у країнах з ефективними системами реінтеграції, розглянутих у підрозділі 1.2. Розбіжність

між даними Пенсійного фонду України (366 761 ветеран) та Міністерства у справах ветеранів (1,2 мільйона) демонструє проблему неузгодженості обліку, що ускладнює планування освітніх програм та оцінку їх ефективності. Цей парадокс має важливе методологічне значення: він засвідчує, що навіть базові дані про цільову аудиторію освітніх програм для ветеранів залишаються неточними та суперечливими.

Координаційний вимір проблеми посилює структурну невідповідність через відсутність єдиного центру відповідальності. Державна політика у сфері інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю розпорошена між Міністерством освіти і науки, яке відповідає за освітню політику загалом, Міністерством у справах ветеранів, утвореним Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2018 року № 153 [30], яке координує соціальний захист та професійну адаптацію, Міністерством соціальної політики, відповідальним за політику щодо осіб з інвалідністю, та місцевими органами влади, які реалізують регіональні програми. Відсутність єдиного центру відповідальності за результат призводить до дублювання окремих функцій при одночасних прогалинах у системі супроводу. Ветеран з інвалідністю опиняється на перетині компетенцій кількох відомств, жодне з яких не несе відповідальності за кінцевий результат – здобуття ним освіти та працевлаштування.

На локальному рівні з'являються спроби подолати системні обмеження через комплексні програми підтримки, які демонструють альтернативний підхід до організації державної політики. Львівська міська рада у грудні 2023 року затвердила комплексну програму підтримки ветеранів війни, родичів сімей загиблих захисників і захисниць України, яка включає дев'ять важливих напрямків та понад 60 заходів підтримки [81]. Програма охоплює матеріальну та юридичну підтримку, медичне лікування і відновлення, фінансові ваучери для розвитку бізнесу, допомогу у працевлаштуванні та навчанні, відпочинок і дозвілля. На реалізацію програми у 2024 році було передбачено понад 480 мільйонів гривень.

Окремою складовою є грантова програма «Відвага до бізнесу», спрямована

на підтримку підприємницької діяльності ветеранів та членів їхніх сімей. Ці ініціативи демонструють, що інтегрований підхід можливий, коли один суб'єкт бере на себе координаційну функцію та відповідальність за результат. Водночас локальні програми не можуть компенсувати системну неспроможність на національному рівні через обмеженість ресурсів, залежність від політичної волі місцевого керівництва та відсутність механізмів масштабування успішних практик на інші регіони.

Прогностичний аналіз засвідчує критичність ситуації. Якщо система збереже поточний рівень спроможності, це означає, що значна частина з прогнозованих 300-500 тисяч ветеранів з інвалідністю залишиться поза освітніми можливостями для професійної реінтеграції. Вони залишаються поза системою не через відсутність права на освіту (Закон України «Про статус ветеранів війни» від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII гарантує безоплатне навчання [64]), а через відсутність інституційної спроможності це право реалізувати. Конституція України у статті 53 гарантує право кожного громадянина на освіту [42], а Угода про асоціацію з Європейським Союзом створює зобов'язання наближення до європейських стандартів соціальної політики [75], проте без адекватної інституційної бази ці гарантії залишаються декларативними. Соціальні, економічні та безпекові наслідки такої ситуації виходять далеко за межі освітньої політики: нереалізований людський потенціал, залежність від соціальних виплат замість продуктивної зайнятості, ризики маргіналізації та радикалізації значної соціальної групи, яка має бойовий досвід.

Порівняння з міжнародним досвідом, систематизованим у підрозділі 1.2, підкреслює масштаб відставання. У США система Департаменту у справах ветеранів розрахована на масовість і забезпечує охоплення освітніми програмами 70-85 відсотків ветеранів з інвалідністю завдяки моделі «активного зобов'язання» та персонального супроводу [13]. Ізраїльська модель, функціонуючи в умовах перманентного конфлікту, інтегрує реабілітацію та освіту в єдиний процес через спеціалізовані центри [1].

В Україні ж спостерігається протилежна тенденція: фрагментація замість

інтеграції, пасивне надання можливостей замість активного забезпечення результату. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 432 регулює професійну адаптацію осіб, звільнених з військової служби [58], проте ці нормативні акти функціонують паралельно, не створюючи єдиної системи супроводу ветерана від демобілізації до працевлаштування.

Проведений аналіз державної політики інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю виявив фундаментальну невідповідність між інституційною спроможністю системи та масштабом потреб, породжених повномасштабною війною. Кількісний вимір цієї невідповідності є критичним: при зростанні кількості осіб з інвалідністю на 600 тисяч за три роки війни, збільшенні числа ветеранів до 1,2 мільйона та прогнозі 300-500 тисяч ветеранів з інвалідністю наявна система спроможна охопити лише 10-40 відсотків потреб залежно від параметра оцінки.

Якісний вимір проблеми полягає у невідповідності типу послуг типу потреб: система, орієнтована на забезпечення фізичної доступності, не адаптована до масової «невидимої» інвалідності- посттравматичного стресового розладу, когнітивних порушень, психологічних травм, які має 20-30 відсотків ветеранів. Координаційний вимір засвідчує фрагментацію відповідальності між міністерствами за відсутності єдиного центру, відповідального за результат, та неузгодженість навіть базових статистичних даних між відомствами. Локальна ініціатива Львова демонструє можливість інтегрованого підходу, проте не компенсує системної неспроможності на національному рівні. Виявлена структурна невідповідність обґрунтовує необхідність не поступового вдосконалення, а системної трансформації державної політики на засадах моделі «активного зобов'язання», що визначає необхідність детального емпіричного дослідження конкретних бар'єрів доступу та потреб ветеранів у наступному підрозділі.

2.2 Механізми професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю: інституційні бар'єри та ресурсні обмеження

Визначена у попередньому підрозділі невідповідність інституційної спроможності системи інклюзивної освіти масштабу потреб ветеранів з інвалідністю актуалізує необхідність детального розгляду механізмів професійної перекваліфікації як ключового інструменту соціально-економічної реінтеграції цієї категорії осіб. Аналіз нормативно-правового забезпечення, інфраструктурних спроможностей та ресурсного забезпечення дозволить виявити системні бар'єри, що блокують реалізацію гарантованого права на професійну адаптацію, та обґрунтувати напрями їх подолання.

Правове регулювання професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю здійснюється на основі Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України» від 21 червня 2017 року № 432, викладеної в новій редакції постановою від 9 липня 2024 року № 805 [57]. Зазначений нормативний акт визначає три форми професійної адаптації: підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації за робітничою професією; отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше ступеня освіти; отримання другого магістерського рівня вищої освіти [57].

Позитивним зрушенням є розширення кола бенефіціарів порівняно з попередньою редакцією та збільшення граничної суми компенсації витрат на навчання. Водночас критично оцінюючи цю постанову, варто зазначити суттєве процедурне обмеження: послуга надається в порядку черговості, а повторне отримання можливе не раніше ніж через три роки [57]. В умовах стрімкої трансформації ринку праці таке обмеження фактично позбавляє ветеранів

можливості оперативно адаптуватися до нових економічних реалій.

Проблема інституційної фрагментарності набуває особливої гостроти в контексті відсутності єдиного національного координатора. Дослідження у сфері реінтеграції учасників бойових дій ідентифікують чотири ключові компоненти цього процесу (професійний відбір, орієнтацію, освіту та працевлаштування), проте констатують їхню розірваність між різними відомствами без механізму інтеграції [51]. З одного боку, децентралізований підхід дозволяє враховувати регіональну специфіку ринку праці та освітніх можливостей. З іншого боку, він неминуче призводить до дублювання програм та критичних прогалин у послідовності надання послуг, коли ветеран «губиться» між відомствами на шляху від демобілізації до працевлаштування.

Аналіз регіональних практик на прикладі Львівської області засвідчує, що за період з 2023 року регіональними програмами реінтеграції охоплено 327 осіб [38]. Позитивним аспектом є сам факт формування регіональної політики та накопичення практичного досвіду, який може бути використаний для розроблення національних стандартів. Водночас критично оцінюючи регіональний досвід, варто зазначити відсутність моніторингу результатів працевлаштування та неможливість масштабування без міжвідомчої інтеграції Міністерства у справах ветеранів, Міністерства освіти і науки та Державної служби зайнятості [38].

Інфраструктурний вимір проблеми демонструє поєднання позитивної динаміки та системних обмежень. Державна служба зайнятості, яка у 2024 році загалом забезпечила зайнятістю 330 тисяч українців [74], реалізує експериментальний проєкт безоплатного професійно-технічного навчання, в рамках якого з початку 2025 року 3 817 осіб пройшли професійне навчання, з яких 3 444 учасники бойових дій та 373 особи з інвалідністю. Важливим досягненням є створення восьми спеціалізованих Центрів професійно-технічної освіти у Дніпрі, Полтаві, Харкові, Одесі, Львові, Рівному, Сумах та Івано-Франківську з безоплатним проживанням та компенсацією проїзду для учасників [45].

За попередні два роки кількість осіб, які скористалися послугами професійної адаптації, зросла у 3,5 рази (з 600 до 2 200 осіб), що свідчить про зростання попиту та поступове нарощування спроможності системи [76]. Водночас критично оцінюючи ці показники, варто зазначити, що охоплення осіб з інвалідністю становить менше 10 відсотків від загальної кількості учасників та менше 0,1 відсотка від прогнозованої чисельності ветеранів з інвалідністю [51].

Мережа Центрів ветеранського розвитку на базі закладів вищої освіти демонструє динамічний розвиток. Станом на серпень 2024 року діє 19 таких центрів у 13 областях та три центри у Києві на базі провідних університетів – Вінницького національного технічного університету, Університету митної справи та фінансів, Національного університету «Львівська політехніка» та інших. З моменту відкриття першого центру у червні 2023 року прийнято понад 5 000 звернень ветеранів та членів їхніх сімей [78]. Позитивним є сам факт інституціалізації ветеранської підтримки у системі вищої освіти та формування точок доступу до освітніх послуг. Водночас критично оцінюючи результативність, варто зазначити: звернення не тотожне отриманню освітньої послуги чи працевлаштуванню, а відсутність публічної звітності унеможливорює об'єктивну оцінку ефективності.

Міжнародна експертиза підтверджує системний характер інфраструктурних обмежень. Рекомендації щодо інклюзивної професійно-технічної освіти в Україні, підготовлені за підтримки Фінського агентства з питань освіти, констатують, що лише 20-30 відсотків закладів професійно-технічної освіти відповідають мінімальним стандартам інклюзії [7]. Це означає, що 70-80 відсотків освітньої інфраструктури апріорі недоступні для ветеранів з інвалідністю. Зокрема, фіксується відсутність спеціальної техніки для навчання логістичним професіям, брак адаптованого програмного забезпечення для дистанційних форматів та обладнання для осіб з порушеннями зору чи слуху [7].

Кадрове забезпечення інклюзивної освіти становить окремий системний виклик. Існуючі програми підготовки педагогічних кадрів фокусуються переважно на дітях з особливими освітніми потребами, ігноруючи специфіку

роботи з дорослими ветеранами, які мають посттравматичний стресовий розлад та когнітивні порушення. За оцінками дослідників, 70 відсотків закладів професійно-технічної освіти не мають фахівців з реабілітаційного менеджменту [39]. Це робить неможливим комплексний супровід слухачів з інвалідністю навіть за умови адаптації фізичної інфраструктури.

Ресурсні обмеження становлять критичний фактор системної неспроможності. За офіційними даними Кабінету Міністрів України, у Державному бюджеті на 2024 рік передбачено видатки на фінансування заходів із професійної адаптації ветеранів у сумі 71 мільйон гривень [76]. Позитивною тенденцією є щорічне зростання фінансування: порівняно з 2022 роком обсяг видатків збільшився майже вдвічі [76]. Водночас критично оцінюючи ці цифри на тлі реальних потреб, варто зазначити значний розрив: за оцінками дослідників, фінансування професійної адаптації 300 тисяч ветеранів з інвалідністю потребує 5-7 мільярдів гривень щорічно [51].

Проблема некомплексності реабілітаційних послуг суттєво знижує ефективність використання наявних коштів. Дослідження у сфері менеджменту реабілітації констатують системну ваду: протезування здійснюється без інтеграції з подальшою перекваліфікацією [52]. Ветеран отримує протез, але не отримує супроводу щодо здобуття професії, яка враховувала б його нові фізичні можливості. Така фрагментарність суперечить принципу комплексної реабілітації, що передбачає послідовну інтеграцію медичної, психологічної, соціальної та професійної складових у єдину траєкторію супроводу.

За період 2014-2022 років 121 тисяча осіб з інвалідністю серед військових потребує комплексної реабілітації, проте лише 5-10 відсотків з них отримують перекваліфікацію. Структура інвалідності включає травми опорно-рухового апарату, черепно-мозкові ушкодження, втрату зору та слуху, що вимагає диференційованих підходів до професійної адаптації [34]. Водночас критично оцінюючи існуючу систему, варто зазначити відсутність таких диференційованих програм: усі ветерани з інвалідністю розглядаються як однорідна група без урахування специфіки їхніх обмежень та потенціалу.

Для систематизації виявлених інституційних бар'єрів та ресурсних обмежень доцільно представити порівняльний аналіз у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Порівняльний аналіз інституційних бар'єрів та ресурсних обмежень механізмів професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю

<i>Аспект аналізу</i>	<i>Інституційні бар'єри</i>	<i>Ресурсні обмеження</i>	<i>Наявна спроможність</i>	<i>Оцінка потреби</i>	<i>Розрив</i>
Міжвідомча координація	Розпорошеність повноважень між Міністерством у справах ветеранів, Міністерством освіти і науки, Державною службою зайнятості [48]	Брак національного фонду професійної адаптації	Фрагментарні програми	Єдина система	Критичний
Інфраструктура закладів професійно-технічної освіти	Відсутність стандартів супроводу та протоколів [79], [7]	20-30% закладів відповідають стандартам інклюзії [7]	8 центрів, 19 Центрив ветеранського розвитку	50+ центрів	75–80%
Фінансове забезпечення	Обмеження повторного отримання (3 роки) [57]	71 млн грн на 5 000 осіб [76]	Менше 1 млрд грн/рік	5–7 млрд грн/рік [51]	85–90%
Кадрове забезпечення	Програми не враховують специфіку дорослих ветеранів [39]	70% закладів без фахівців з реабілітаційного менеджменту [39]	Фрагментарно	Системно	Критичний
Комплексність реабілітації	Протезування не інтегроване з перекваліфікацією [52]	5-10% охоплення потреб [56]	Медична окремо	Комплексна	90–95%
Доступність закладів вищої освіти	Відсутність протоколів для когнітивних порушень [70], [26]	Неприспосоване середовище [26]	70% без доступу	100% доступність	70%
Результативність	Відсутність моніторингу працевлаштування [38]	Пілотні проекти без масштабування	3 817 осіб [45]	300-500 тис. [51]	99%

Джерело: розроблено автором на основі [51], [38], [70], [26], [79], [39],

[7], [34], [52], [57], [76], [45]

Аналіз таблиці засвідчує системний характер проблеми: дефіцит спостерігається за всіма параметрами та сягає 70 – 99 відсотків. Особливо показовим є розрив у результативності – 99 відсотків ветеранів з інвалідністю залишаються поза охопленням програмами перекваліфікації, що означає фактичну нереалізованість гарантованого права на професійну адаптацію. Інституційні бар'єри та ресурсні обмеження взаємопідсилюють одне одного у своєрідному «зачарованому колі»: розпорошеність повноважень унеможливорює консолідацію ресурсів та формування єдиної політики, брак фінансування блокує розбудову інфраструктури та підготовку кадрів, а дефіцит кваліфікованого персоналу означає, що навіть за умови збільшення фінансування система не зможе швидко наростити спроможність для задоволення існуючих потреб.

Водночас важливо зазначити наявність позитивних тенденцій: зростання фінансування у 2 рази за два роки, збільшення охоплення у 3,5 рази – з 600 до 2 200 осіб, розбудова мережі з 8 центрів професійно-технічної освіти та 19 Центрів ветеранського розвитку. Ці тенденції свідчать про усвідомлення проблеми на рівні державної політики та формування інституційної основи для подальшого масштабування. Запровадження інституту фахівців із супроводу з бюджетом 2,9 мільярда гривень та залучення міжнародної підтримки у розмірі 700 мільйонів євро створюють передумови для якісних змін у системі.

Освітні бар'єри для ветеранів з інвалідністю мають комплексний характер, пов'язаний із поєднанням фізичних обмежень та психологічних травм. Дослідження права на інклюзивну освіту для ветеранів фіксують колізію між декларованими правами та реальними процедурами акредитації освітніх програм. Ветерани з посттравматичним стресовим розладом потребують гнучкого графіку навчання з можливістю переривання у періоди загострення симптомів, малих груп та адаптованих методик оцінювання [70]. Водночас жоден із діючих нормативних актів не передбачає таких адаптацій як

обов'язкових, що фактично переносить тягар адаптації на самих ветеранів та освітні заклади.

Аналіз реалій інклюзивної освіти у закладах вищої освіти засвідчує відсутність системних адаптацій: непристосоване фізичне середовище, брак гнучких графіків навчання та індивідуальних траєкторій. За оцінками дослідників, це блокує доступ для 70 відсотків потенційних слухачів з інвалідністю [26]. Дослідження соціальної підтримки в післядипломній освіті наголошують на необхідності інтеграції психологічного супроводу безпосередньо в освітній процес, а не як окремої паралельної послуги [19]. Водночас критично оцінюючи можливості такої інтеграції, варто зазначити відсутність відповідних протоколів, підготовлених кадрів та бюджетного забезпечення.

Інноваційні механізми, запроваджені у 2024 році, демонструють системний підхід до подолання виявлених бар'єрів. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» від 2 серпня 2024 року № 881 передбачає підготовку та працевлаштування до 11 300 фахівців по всій Україні з бюджетом 2,9 мільярда гривень. Фахівець із супроводу є першою особою, яка зустрічає ветерана після повернення в громаду, забезпечує інформаційний супровід, консультує щодо отримання статусів, пільг, послуг, проходження реабілітації та працевлаштування [29].

Принципово важливим є визнання необхідності індивідуального супроводу: кожен фахівець опрацьовує до 35 кейсів, забезпечуючи персоналізований підхід [29]. Водночас критично оцінюючи цей механізм, варто зазначити його орієнтованість на загальний супровід без спеціалізації на потребах ветеранів з інвалідністю у процесі професійної перекваліфікації - відсутні спеціалізовані протоколи роботи з особами, які мають фізичні чи когнітивні обмеження.

Міжнародна підтримка представлена ініціативою Skills Alliance, заснованою у червні 2024 року під час Міжнародної конференції з відновлення

України у Берліні. Ініціатива об'єднує понад 70 країн та партнерів із загальним фінансуванням 700 мільйонів євро на три роки для перекваліфікації та підвищення кваліфікації 190 тисяч українців [11]. Серед пріоритетних категорій визначено ветеранів, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та жінок. Робота Альянсу організована за трьома напрямками: професійне навчання та підвищення кваліфікації; врахування особливих потреб і забезпечення інклюзії; професійне навчання за кордоном та взаємне визнання дипломів і кваліфікацій. Позитивним є залучення понад 70 країн-партнерів та системний підхід до координації зусиль. Водночас критично оцінюючи цей механізм, варто зазначити зовнішню залежність та обмежене охоплення: 60 тисяч осіб щорічно на всі категорії не покриває потреби лише ветеранів з інвалідністю, а зміна пріоритетів донорів може скоротити фінансування [11].

Програма «Власна справа» у рамках проєкту «Робота передбачає гранти для ветеранів на започаткування або розвиток бізнесу. За офіційними даними Міністерства економіки України, від старту ветеранського компоненту грантової програми майже 1 400 ветеранів та других з їхнього подружжя отримують гранти на загальну суму 700 мільйонів гривень [25]. Серед грантоотримувачів 57 відсотків становлять учасники бойових дій, 43 відсотки – другі з їхнього подружжя. Ветерани можуть отримати до 250 тисяч гривень при створенні одного робочого місця, до 500 тисяч при створенні двох робочих місць або до 1 мільйона гривень для ветеранів-підприємців зі стажем від трьох років при створенні чотирьох робочих місць, з яких мінімум два – для ветеранів або осіб з інвалідністю [25]. Ця вимога створює додатковий стимул для працевлаштування ветеранів з інвалідністю та демонструє комплексний підхід до вирішення проблеми.

Система ваучерів на навчання охопила у 2024 році 20 тисяч українців із можливістю навчання за 155 професіями та спеціальностями у сферах інформаційних технологій, будівництва, транспорту, освіти, медицини, сільського господарства та соціального обслуговування. Вартість ваучера не може перевищувати 10-кратного розміру прожиткового мінімуму для

працевдатних осіб, що становить понад 30 тисяч гривень. Серед категорій, які мають право на отримання ваучера, визначено ветеранів та учасників бойових дій за умови звернення протягом трьох років з дня звільнення [2]. Водночас критично оцінюючи обидва механізми, варто зазначити їхню обмежену доступність для осіб із критичними фізичними чи когнітивними обмеженнями: підприємницька діяльність та навчання за більшістю програм вимагають певного рівня фізичної мобільності та когнітивної активності.

Підсумовуючи проведений аналіз механізмів професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю, необхідно констатувати поєднання системних проблем та позитивних зрушень. Нормативна база формально гарантує право на перекваліфікацію, проте його реалізація блокується розпорошеністю повноважень між відомствами, неадаптованою інфраструктурою освітніх закладів, недостатнім фінансуванням та відсутністю комплексного підходу, що інтегрував би медичну реабілітацію з професійною адаптацією. Водночас динаміка останніх років свідчить про формування інституційної основи для системних змін та усвідомлення проблеми на найвищому рівні державної політики. Виявлені інституційні бар'єри та ресурсні обмеження визначають необхідність розроблення напрямів удосконалення державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю, що становитиме предмет дослідження у наступному розділі.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

3.1 Модернізація державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю

Визначена у попередньому підрозділі невідповідність інституційної спроможності системи інклюзивної освіти реальним потребам ветеранів з інвалідністю, що виявляється у критично низькому рівні охоплення освітніми послугами (менше 10% при загальній потребі 300-500 тисяч осіб), обґрунтовує необхідність комплексної модернізації державних механізмів за п'ятьма взаємопов'язаними векторами [69].

Актуальність цього завдання посилюється тим, що повномасштабна війна в Україні спричинила появу нових, раніше невідомих викликів для системи освіти, серед яких – необхідність адаптації традиційних освітніх моделей до потреб значної кількості осіб, які повертаються з військової служби з різними формами інвалідності та потребують не лише медичної реабілітації, а й освітньої реінтеграції для повноцінного повернення до цивільного життя.

Аналізуючи досвід країн-лідерів у сфері ветеранської політики, зокрема США та Ізраїлю, де системний підхід до освітньої реінтеграції забезпечує 49% варіації в показниках працевлаштування, можна констатувати, що ефективна модернізація передбачає перехід від моделі «пасивного права» до моделі «активного зобов'язання» держави, за якої освітні послуги не лише декларуються, а й гарантовано надаються кожному ветерану з інвалідністю відповідно до його індивідуальних потреб та можливостей [15].

Як зазначає О. В. Даніч у дисертаційному дослідженні «Реінтеграція

ветеранів війни в Україні: стан, проблеми, перспективи забезпечення», саме освіта виступає ключовим предиктором успішної соціально-економічної адаптації, забезпечуючи майже половину варіації у показниках працевлаштування випускників освітніх програм для ветеранів [27].

Системний аналіз напрямів модернізації дозволяє виокремити п'ять ключових механізмів, що потребують першочергової уваги: нормативно-правові (подолання фрагментарності та суперечностей законодавчого поля), фінансово-економічні (перехід від залишкового до цільового фінансування з прив'язкою до результатів), інституційні (розбудова мережі спеціалізованих центрів підтримки та адаптація існуючих інклюзивно-ресурсних центрів для роботи з дорослими ветеранами), кадрові (масштабна підготовка викладачів та фахівців супроводу для роботи з особами, що мають посттравматичний стресовий розлад та бойові поранення) та координаційні (створення єдиного центру відповідальності та інтеграція міжвідомчих інформаційних систем). Розглядаючи кожен із зазначених механізмів у контексті актуальних викликів української системи освіти, варто зазначити їхню глибоку взаємозалежність та неможливість досягнення системних змін за рахунок фрагментарних реформ.

Нормативно-правові механізми забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю формують базис для функціонування всієї системи освітньої підтримки цієї категорії населення. Центральним документом у цій сфері залишається Постанова Кабінету Міністрів України № 635 від 10 липня 2019 року «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти», яка визначає базові принципи організації інклюзивного освітнього середовища, вимоги до матеріально-технічного забезпечення та кваліфікації персоналу закладів вищої освіти [56].

Оновлення цього документа у 2024 році (Постанова № 805) включило ветеранів війни як окрему категорію осіб з особливими освітніми потребами та визнало посттравматичний стресовий розлад як підставу для визначення рівня підтримки 3-4 за шкалою індивідуальних потреб [57]. Водночас, як зазначають Р. П. Шерстюк та О. Г. Стойко у дослідженні «Інклюзивна освіта у закладі вищої

освіти: реалії й можливості навчання ветеранів війни з особливими потребами», близько 70% закладів вищої освіти залишаються неадаптованими для навчання ветеранів з посттравматичним стресовим розладом, що свідчить про переважно декларативний характер нормативного регулювання [80].

Дослідники наголошують на необхідності запровадження індивідуальних освітніх траєкторій як обов'язкового елементу супроводу ветеранів у закладах вищої освіти, що передбачає гнучкий графік навчання, можливість дистанційного опанування окремих модулів та персоналізований психологічний супровід.

Ключовим нормативним актом у сфері освітньої підтримки безпосередньо ветеранів є Постанова Кабінету Міністрів України № 432 від 21 червня 2017 року «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни», що в редакції від 09 липня 2024 року суттєво розширила можливості для здобуття освіти [57]. Документ передбачає компенсацію вартості навчання у розмірі до п'ятнадцяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб (близько 45 тисяч гривень), що охоплює отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше ступеня освіти, підвищення кваліфікації, проходження спеціалізації, а також здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти на основі першого (бакалаврського) рівня.

Критично аналізуючи механізм реалізації цієї норми, слід зазначити, що за попередні два роки кількість осіб, які скористалися можливістю професійної адаптації, збільшилася в 3,5 рази – до 2,2 тисячі осіб, однак це становить менше 1% від загальної кількості потенційних бенефіціарів, що засвідчує необхідність спрощення процедур та активнішого інформування цільової аудиторії [27]. Така критично низька частка охоплення програмами перепідготовки вказує на системні бар'єри доступу, серед яких – складність документообігу, недостатня поінформованість ветеранів про наявні можливості та відсутність механізмів активного залучення потенційних бенефіціарів.

Регіональний вимір нормативно-правового забезпечення інклюзивної

освіти ветеранів демонструє значну варіативність підходів та рівнів інституційної спроможності. Показовим прикладом системного регіонального планування є Розпорядження Тернопільської обласної військової адміністрації № 727/01.02-01 від 22 жовтня 2025 року «Про схвалення проєкту Плану заходів з реалізації у 2025-2027 роках Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки», що включає комплекс заходів з підтримки ветеранів та їх сімей, розвитку інклюзивного середовища та забезпечення доступності закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами [66].

Стратегія передбачає створення ветеранських просторів у територіальних громадах, запровадження інституту фахівця із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб, а також інтеграцію ветеранів у соціально-економічне життя громад через освітні та перекваліфікаційні програми. Водночас варто зазначити, що регіональні ініціативи залишаються фрагментарними та потребують координації на національному рівні для забезпечення рівного доступу ветеранів до освітніх послуг незалежно від місця проживання.

Перспективним напрямом удосконалення нормативно-правового регулювання є розвиток міжвідомчої інтеграції, що дозволяє поєднати освітню, медичну та соціальну підтримку ветеранів у єдиному комплексі послуг. Така інтеграція є особливо важливою для ветеранів з інвалідністю, які одночасно потребують медичної реабілітації, психологічної підтримки, соціальної адаптації та освітньої реінтеграції, при цьому ефективність кожного з цих напрямів суттєво залежить від узгодженості з іншими.

Затвердження професійного стандарту «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» наказом Міністерства у справах ветеранів України від 31 грудня 2024 року № 508 створює нормативну основу для формування інституту кейс-менеджменту, що забезпечує індивідуальний супровід ветерана на всіх етапах освітньої реінтеграції [59]. Синтезуючи вищенаведені тенденції нормативно-правового регулювання, варто наголосити на необхідності прийняття комплексного нормативного акту на рівні Кабінету Міністрів України, що інтегрував би положення Постанов № 635, 432 та 881 у

єдиний механізм освітньої підтримки ветеранів з інвалідністю з чітким визначенням джерел фінансування, інституційної відповідальності та показників результативності.

Фінансово-економічні механізми забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю демонструють позитивну динаміку обсягів, однак зберігають критичний розрив між потребою та фактичним фінансуванням. Питання адекватного фінансового забезпечення набуває особливої гостроти в умовах воєнного стану, коли державний бюджет зазнає значного навантаження через оборонні витрати, водночас потреба в освітній підтримці ветеранів зростає експоненційно разом зі збільшенням кількості осіб, які повертаються з фронту з різними формами інвалідності.

Аналіз бюджетних асигнувань засвідчує зростання видатків на інклюзивну освіту з 250 млн грн у 2023 році до 320 млн грн у 2024 році та 450 млн грн у 2025 році, що становить збільшення в 1,8 рази за три роки. У серпні 2025 року Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про перерозподіл 145,3 млн грн субвенції на підтримку осіб з особливими освітніми потребами, що дозволило розширити охоплення корекційно-розвитковими програмами у сфері логопедії, ерготерапії та інформаційних технологій [31].

Запровадження формульного підходу до розподілу субвенції з урахуванням рівнів підтримки згідно з індивідуальною програмою розвитку кожної особи з ООП забезпечило більш справедливий розподіл ресурсів, однак загальний обсяг субвенції (304,6 млн грн) покриває лише близько 19% орієнтовної потреби, що становить 1 685,4 млн грн.

Грунтовний аналіз економічних аспектів фінансування інклюзивної освіти представлений у дисертаційному дослідженні М. М. Тріпака «Економічна парадигма інституціоналізації інклюзивної освіти», де обґрунтовано формульний підхід до розрахунку потреби у фінансуванні за формулою $F = N \times K \times R$, де F – загальна потреба у фінансуванні, N – кількість осіб з особливими освітніми потребами, K – коефіцієнт рівня підтримки (від 1,0 до 3,5 залежно від складності потреб), R – базова ставка фінансування на одного здобувача [73]. За

розрахунками дослідника, реальна потреба у фінансуванні інклюзивної освіти ветеранів становить 5-7 млрд грн на рік, що передбачає покриття витрат на адаптацію інфраструктури, підготовку кадрів, психологічний супровід та матеріальну підтримку здобувачів освіти. Сукупне фінансування з усіх джерел не перевищує 800 млн грн, що формує дефіцит на рівні 85%.

Для подолання зазначеного розриву М. М. Тріпак пропонує запровадження цільової субвенції «Ветеран-ЗВО» обсягом 1–2 млрд грн на рік із чітко визначеними показниками результативності: рівень працевлаштування випускників не менше 60% протягом року після завершення навчання, частка адаптованих освітніх програм не менше 70% від загальної кількості, індекс задоволеності здобувачів освіти не менше 80% [73].

Критично оцінюючи ефективність існуючих фінансово-економічних механізмів, слід констатувати збереження моделі залишкового фінансування, за якої обсяги асигнувань визначаються не реальними потребами, а бюджетними можливостями. Суттєвою проблемою залишається прив'язка фінансування до кількісних показників без урахування якісних результатів освітньої діяльності. Відсутність системи моніторингу результативності витрачання коштів унеможливорює оцінку ефективності інвестицій у людський капітал ветеранів та коригування фінансових механізмів на основі доказової бази.

Інституційні механізми забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю охоплюють мережу закладів та установ, що безпосередньо надають освітні послуги та здійснюють супровід. Інституційна розбудова системи підтримки ветеранів в освітній сфері є відносно новим явищем для України, що активізувалося після 2022 року у відповідь на масштабне зростання кількості осіб, які потребують освітньої реінтеграції.

На виконання плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року було передбачено утворення центрів ветеранського розвитку при закладах вищої освіти у регіонах України [43]. Станом на листопад 2025 року в Україні функціонують 19 центрів ветеранського розвитку при закладах вищої освіти у 13

областях, що з червня 2023 року опрацювали понад 5 тисяч звернень від ветеранів та членів їхніх сімей [78]. Детальний аналіз діяльності цих центрів представлений у дослідженні О. М. Кравченко «Діяльність центру ветеранського розвитку в умовах воєнного стану», де охарактеризовано роль центрів як структурних підрозділів закладів вищої освіти щодо професійної та соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій [43]. Дослідниця зазначає, що центри ветеранського розвитку реалізують комплекс завдань, серед яких навчання та перекваліфікація ветеранів, підготовка майбутніх помічників ветеранів, соціально-психологічна реабілітація, захист ментального здоров'я та соціального благополуччя, консультування з питань чинного законодавства, попередження кризових станів та зниження рівня проявів суїциду.

Важливо зазначити, що перший в Україні Центр ветеранського розвитку був відкритий у Львові на базі Національного університету «Львівська політехніка», а згодом аналогічні центри були створені у Сумському державному університеті, Харківському національному університеті імені В. Каразіна, Вінницькому національному технічному університеті, Університеті митної справи та фінансів у Дніпрі, Чорноморському національному університеті імені Петра Могили у Миколаєві, Державному університеті «Житомирська політехніка», Національному авіаційному університеті, Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» та інших закладах вищої освіти [43].

Паралельно розвивається інформаційна інфраструктура: платформа «Освіта для ветеранів» акумулює інформацію про понад 1200 освітніх програм, адаптованих для ветеранів [48]. Водночас варто зазначити, що існуюча мережа інклюзивно-ресурсних центрів, орієнтована переважно на роботу з дітьми, потребує суттєвої адаптації для обслуговування дорослих ветеранів з інвалідністю. Світова спільнота звертає увагу на інноваційний феномен у сфері вищої освіти – «третю (соціальну) місію університету», яка полягає в тому, що поряд із наданням освітніх послуг заклади вищої освіти стають осередком соціальних змін, долучаючись до вирішення проблем у громаді, продукуючи

нові знання, впроваджуючи новації та надаючи соціальні послуги для громадської безпеки, громадянської активності, інклюзії та соціальної згуртованості [43]. О. М. Кравченко наголошує, що центри ветеранського розвитку мають співпрацювати із структурними підрозділами університету, а також забезпечувати міжсекторальну співпрацю з місцевими органами влади, громадами, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами соціальної сфери та громадськими організаціями [43]. Критично оцінюючи інституційну спроможність системи, дослідники констатують зниження доступності послуг для дорослих осіб з особливими освітніми потребами, що обумовлює необхідність розбудови спеціалізованої мережі ІРЦ для ветеранів.

Важливим кроком у напрямі цифровізації ветеранських сервісів стало впровадження національної платформи «Ветеран PRO», презентованої Міністерством у справах ветеранів України у листопаді 2025 року [22]. Платформа забезпечує електронні кабінети ветеранів з інтеграцією в Єдиний державний реєстр ветеранів війни, що дозволяє персоналізувати підбір освітніх програм відповідно до індивідуального профілю компетентностей, рівня інвалідності та кар'єрних побажань.

Пропонована модель передбачає перехід від пасивної парадигми «ветеран шукає програму» до активної «програма знаходить ветерана», за якої система автоматично формує персоналізовані рекомендації на основі аналізу попереднього досвіду, наявних обмежень та ринкового попиту на відповідні компетенції. Для реалізації цієї моделі необхідне створення мережі щонайменше 50 спеціалізованих інклюзивно-ресурсних центрів для дорослих при закладах вищої освіти з відповідним кадровим та матеріально-технічним забезпеченням [43].

Кадрові механізми забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю залишаються критично недорозвиненими порівняно з масштабами викликів. Проблема кадрового забезпечення інклюзивної освіти для ветеранів має специфічний характер, оскільки потребує від педагогічних працівників не лише володіння загальними компетенціями інклюзивної педагогіки, а й

розуміння особливостей роботи з дорослими людьми, які пережили бойовий стрес, мають посттравматичний стресовий розлад, когнітивні порушення внаслідок контузій та черепно-мозкових травм, а також потребують особливого психологічного підходу з урахуванням їхнього військового досвіду та соціального статусу захисників країни.

За даними досліджень кадрового забезпечення інклюзивної освіти, лише 30% педагогічних працівників закладів вищої освіти пройшли підготовку з питань інклюзивної педагогіки, при цьому 70% закладів не мають у штаті фахівців з реабілітаційного менеджменту чи кризового консультування [39].

Поглиблений аналіз кадрової проблематики представлений у дослідженні О. Т. Ткаченко «Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку», де констатовано, що 70% викладачів закладів вищої освіти не мають спеціальної підготовки для роботи з дорослими особами з особливими освітніми потребами, а середній показник готовності ЗВО до інклюзивного навчання за комплексною шкалою оцінювання становить лише 62 бали зі 100 можливих [72]. Дослідниця наголошує на необхідності запровадження системи key performance indicators (KPI) для моніторингу ефективності інклюзивної освіти, що включає показники охоплення, якості супроводу, задоволеності здобувачів та результативності працевлаштування.

Проведені Інститутом модернізації змісту освіти всеукраїнські онлайн-форуми «Інклюзія. Ментальне здоров'я: нові сенси в освіті» та «Pro Mental Health: освітні діалоги» охоплюють загальні принципи психологічної підтримки без специфічної адаптації до потреб ветеранської категорії [24].

Затверджений професійний стандарт фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб передбачає 150 годин підготовки з модулями протидії посттравматичному стресовому розладу, однак цей стандарт поширюється лише на спеціалізованих фахівців супроводу, а не на викладачів закладів вищої освіти [59]. Це визначає необхідність розробки національної програми підготовки педагогічних працівників спільно МОН та Мінветеранів з охопленням 5-10 тисяч викладачів щорічно та обов'язковими модулями «ПТСР

у навчанні дорослих», «Когнітивні порушення внаслідок бойових травм» та «Адаптивні технології в освіті».

Координаційні механізми забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю характеризуються розпорошеністю повноважень між Міністерством освіти і науки, Міністерством у справах ветеранів, Міністерством соціальної політики та Державною службою зайнятості, що обумовлює дублювання функцій, неузгодженість даних та неефективне використання ресурсів. Відсутність єдиного координаційного центру призводить до ситуації, коли ветеран з інвалідністю, який бажає здобути освіту або підвищити кваліфікацію, змушений самотійно орієнтуватися у складній системі різних відомств, кожне з яких відповідає за окремий аспект підтримки, але жодне не несе комплексної відповідальності за результат освітньої реінтеграції. Така фрагментація системи управління суттєво знижує її ефективність та створює додаткові бар'єри для потенційних бенефіціарів.

Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 року № 527-р, визначає необхідність запровадження ефективної системи міжвідомчої взаємодії та координації між органами влади, закладами та установами освіти, що є критично важливим для забезпечення комплексної підтримки ветеранів з інвалідністю [65]. Стратегія передбачає удосконалення системи моніторингу розвитку інклюзивного навчання, забезпечення закладів освіти необхідними фінансовими, людськими та матеріальними ресурсами, а також проведення національної інформаційної кампанії із залученням українських і міжнародних організацій.

Проблематика міжвідомчої координації детально розглядається у матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інклюзія в Україні в умовах війни: виклики та перспективи», де наголошується на необхідності запровадження командного підходу у роботі з ветеранами з інвалідністю [35]. Як зазначають учасники конференції, командний підхід передбачає системну інтеграцію професійних зусиль викладача, психолога, соціального працівника та

фахівця із супроводу для усвідомлення всіма членами команди потреб ветерана з психофізичними порушеннями в комплексі, а не лише під кутом зору окремого фахівця.

Особливу увагу приділено проблемам посттравматичного стресового розладу у закладах вищої освіти, де викладачі мають володіти знаннями щодо вікової психології, емоційного розвитку, а також методами профілактики стресу й емоційного вигорання [35]. Згідно з дослідженням ООН, проведеним в Україні ще до широкомасштабного вторгнення, близько 57% українських ветеранів потребували психологічної підтримки, 54% потребували допомоги через конфлікти у сім'ї, 24% відчували тривожність, порушення сну та апетиту, 12% мали неконтрольовані напади агресії, а 6% думали про суїцид [43].

Зважаючи на масштаб та інтенсивність сучасних бойових дій, прогнозовані показники посттравматичного стресового розладу серед учасників повномасштабної війни можуть бути значно вищими, що суттєво підвищує вимоги до кваліфікації педагогічних працівників закладів вищої освіти. Показовим є розбіжність у статистичних даних: за даними Пенсійного фонду, кількість ветеранів з інвалідністю внаслідок війни станом на липень 2025 року становить 366 761 особу [32], тоді як Міністерство у справах ветеранів оперує загальною категорією «ветерани війни» з охопленням понад 1,2 мільйона осіб [69].

Така неузгодженість суттєво ускладнює планування обсягів освітніх послуг та визначення потреби у фінансуванні. Для подолання координаційних розривів пропонується створення міжвідомчого координаційного центру «Освіта для ветеранів» при Кабінеті Міністрів України з функціями єдиного вікна для ветеранів, координації діяльності профільних міністерств, ведення єдиного реєстру освітніх послуг та моніторингу результативності.

Узагальнюючи результати аналізу напрямів модернізації державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю, варто констатувати наявність позитивної динаміки за всіма п'ятьма векторами при збереженні суттєвого розриву між нормативними деклараціями та практичною

реалізацією. Проведений аналіз засвідчив, що державна політика у сфері інклюзивної освіти ветеранів перебуває на етапі активного формування, коли закладаються нормативні та інституційні основи системи, однак практична реалізація суттєво відстає від задекларованих цілей. Здобутки 2024-2025 років включають розширення правового регулювання через визнання ветеранів окремою категорією осіб з ООП, зростання фінансування в 1,8 рази, створення 19 центрів ветеранського розвитку та запуск платформ «Освіта для ветеранів» і «Ветеран PRO».

Особливо важливим є затвердження професійного стандарту фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, що створює кадрову основу для розбудови системи індивідуального супроводу. Водночас критично оцінюючи досягнутий рівень інституційної спроможності, слід зазначити збереження охоплення на рівні менше 10% (2,2 тисячі осіб з понад 300 тисяч потенційних бенефіціарів), дефіциту фінансування 85% (800 млн грн фактично при потребі 5-7 млрд грн) та кадрової неготовності 70% закладів вищої освіти [27, 72, 73]. Р. П. Шерстюк та О. Г. Стойко слушно зазначають, що підхід до впровадження принципів інклюзивної освіти на практиці тісно пов'язаний з двома проблемами: усуненням можливих бар'єрів як процесу та досягненням доступності освітніх послуг, а також забезпеченням програми фінансування освітніх послуг для ветеранів з інвалідністю [80].

Особливо актуальним у контексті модернізації державних механізмів є висновок дослідників про необхідність переорієнтації вищої освіти на потреби ринку праці, що загалом є релевантним для української вищої освіти та неодноразово відзначається у дослідженнях науковців та коментарях стейкхолдерів. Для досягнення цільового показника 50% охоплення до 2029 року необхідне прийняття єдиного комплексного нормативного акту, запровадження цільової субвенції обсягом 1-2 млрд грн, розбудова мережі 50 спеціалізованих ІРЦ, підготовка 5-10 тисяч викладачів щорічно та створення міжвідомчого координаційного центру.

Визначені напрями модернізації механізмів інклюзивної освіти створюють

передумови для оптимізації державних механізмів забезпечення професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю, що розглядається у наступному підрозділі.

3.2 Оптимізація державних механізмів забезпечення професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю

Виявлені у попередньому підрозділі інституційні бар'єри та ресурсні обмеження системи професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю зокрема, розрив між наявним фінансуванням у 71 мільйон гривень та потребою у 5-7 мільярдів гривень щорічно, охоплення лише 5-10 відсотків цільової аудиторії та відсутність інтеграції медичної реабілітації з професійною адаптацією – обґрунтовують необхідність системної оптимізації державних механізмів забезпечення за п'ятьма ключовими напрямками: нормативно-правовим, фінансово-економічним, інституційним, кадровим та координаційним. Аналіз нормативних змін 2024-2025 років, регіональних практик та міжнародного досвіду дозволить сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо подолання «зачарованого кола» взаємопідсилення бар'єрів, констатованого у підрозділі 2.2.

Удосконалення нормативно-правових механізмів

Базовим нормативним актом, що регулює професійну перекваліфікацію ветеранів, залишається Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 432 у редакції від 9 липня 2024 року № 805, яка передбачає три форми професійної адаптації та розширює коло бенефіціарів порівняно з попередніми редакціями [57]. Позитивним зрушенням є збільшення граничної суми компенсації витрат на навчання та включення членів сімей ветеранів до переліку осіб, які мають право на послугу. Суттєвим доповненням нормативної бази стало розширення ваучерної програми Державної служби зайнятості у 2025 році:

гранична вартість ваучера становить 30 280 гривень (десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб), а перелік доступних професій та спеціальностей розширено до 156 найменувань. За даними Державної служби зайнятості, охоплення ветеранів ваучерною програмою зросло до 4,2 тисячі осіб, що становить приріст у 91 відсоток порівняно з 2024 роком [21].

Водночас критично оцінюючи ці механізми, варто зазначити збереження суттєвого процедурного обмеження: повторне отримання послуги можливе не раніше ніж через три роки [57]. В умовах стрімкої трансформації ринку праці, коли технологічні зміни знецінюють набуті компетенції протягом двох-трьох років, таке обмеження фактично позбавляє ветеранів з інвалідністю можливості оперативно адаптуватися до нових економічних реалій.

Для подолання цього бар'єру доцільним є внесення змін до зазначеної постанови в частині скасування трирічного обмеження для осіб з інвалідністю внаслідок війни або, як альтернатива, скорочення цього терміну до одного року. Обґрунтуванням слугує специфіка професійної адаптації осіб з набутою інвалідністю: перша перекваліфікація часто має пошуковий характер, і лише після практичного досвіду ветеран може визначити оптимальну професійну траєкторію з урахуванням своїх функціональних обмежень.

Міжнародний досвід, зокрема ізраїльська модель Департаменту реабілітації Армії оборони Ізраїлю, засвідчує ефективність багаторазових циклів перекваліфікації: 85 відсотків ветеранів охоплені адаптованими програмами закладів вищої освіти з індивідуальними кейс-менеджерами, а фінансування системи становить близько 2 відсотків валового внутрішнього продукту [23].

Окремою прогалиною нормативного регулювання є відсутність обов'язкових протоколів адаптації освітнього процесу для осіб з посттравматичним стресовим розладом та когнітивними порушеннями. Дослідження права на інклюзивну освіту для ветеранів фіксують колізію між декларованими правами та реальними процедурами акредитації освітніх програм [70]. Ветерани з посттравматичним стресовим розладом потребують гнучкого графіку навчання з можливістю переривання у періоди загострення

симптомів, малих груп та адаптованих методик оцінювання [70].

Для інституціоналізації таких адаптацій необхідним є розроблення та затвердження наказом Міністерства освіти і науки України Типового положення про організацію інклюзивного професійного навчання дорослих ветеранів з інвалідністю. Розробником зазначеного положення доцільно визначити Інститут модернізації змісту освіти у співпраці з Міністерством у справах ветеранів України та громадськими організаціями ветеранів. Зазначене положення має визначати обов'язковий мінімум адаптацій, зокрема, можливість академічної відпустки тривалістю до 30 днів у періоди загострення симптомів без втрати місця у програмі, формування навчальних груп чисельністю не більше 12 осіб для програм з участю ветеранів з інвалідністю, а також запровадження альтернативних форм атестації у вигляді портфоліо або практичних проєктів замість традиційних іспитів. Додатково положення має передбачати обов'язкове призначення тьютора-наставника для кожного ветерана з інвалідністю першої та другої груп із навантаженням не більше 10 підопічних на одного тьютора.

Розвиток фінансово-економічних механізмів

Констатований у підрозділі 2.2 розрив між наявним фінансуванням професійної адаптації у 71 мільйон гривень та потребою у 5-7 мільярдів гривень щорічно [51], вимагає принципового перегляду фінансових механізмів. Позитивною тенденцією є щорічне зростання видатків: порівняно з 2022 роком обсяг фінансування збільшився майже вдвічі [76]. Водночас навіть за збереження такої динаміки досягнення необхідного рівня потребуватиме понад 20 років, що є неприйнятним з огляду на актуальність проблеми.

Інноваційним механізмом фінансування є програма Skills4Recovery, запущена у 2025 році, яка інтегрує 1 200 освітніх програм закладів вищої освіти з ваучерною системою Державної служби зайнятості. За даними Міністерства економіки України, програма охопила 15 тисяч осіб, з яких 70 відсотків, - ветерани з інвалідністю, а показник працевлаштування випускників становить 62 відсотки [50]. Цей показник є суттєво вищим за середній по системі та демонструє ефективність моделі, орієнтованої на результат. Для порівняння,

американська програма GI Bill демонструє варіацію показника працевлаштування на рівні 49 відсотків залежно від штату та типу програми [23], що свідчить про конкурентоспроможність української моделі.

Для прискореного нарощування фінансової спроможності системи доцільним є запровадження цільової бюджетної програми «Професійна перекваліфікація ветеранів з інвалідністю» з початковим обсягом 500 мільйонів гривень на 2026 рік, 1 мільярд гривень на 2027 рік та 2 мільярди гривень на 2028 рік. Структура видатків програми має включати: фінансування навчання (60 відсотків), адаптацію інфраструктури закладів освіти (20 відсотків), оплату праці фахівців із супроводу та тьюторів (15 відсотків), моніторинг та оцінку ефективності (5 відсотків).

Головним розпорядником коштів доцільно визначити Міністерство у справах ветеранів України із залученням Міністерства освіти і науки України як співвиконавця. Принциповою відмінністю від чинних механізмів має стати прив'язка фінансування до результату – працевлаштування випускника, а не лише до факту надання освітньої послуги. За такої моделі заклад освіти отримує 70 відсотків фінансування на етапі навчання та 30 відсотків після підтвердження працевлаштування випускника протягом шести місяців, що створює економічні стимули для якісної підготовки та сприяння у працевлаштуванні.

Система ваучерів на навчання, яка у 2024 році охопила 20 тисяч українців із можливістю навчання за 155 професіями [2], зазнала суттєвого розширення у 2025 році. Збільшення переліку професій та спеціальностей до 156 найменувань [21] є позитивним зрушенням, проте базова вартість ваучера у 30 280 гривень залишається недостатньою для програм, що передбачають спеціальне обладнання, адаптовані матеріали та індивідуальний супровід.

Обґрунтованим є запровадження підвищеного коефіцієнта до вартості ваучера для ветеранів з інвалідністю: коефіцієнт 1,5 для осіб з інвалідністю третьої групи, що підвищує вартість ваучера до 45 420 гривень; коефіцієнт 1,75 для другої групи, що становить 52 990 гривень; коефіцієнт 2,0 для першої групи, що дорівнює 60 560 гривням. Такий диференційований підхід дозволить покрити

додаткові витрати на забезпечення інклюзивності навчання відповідно до ступеня функціональних обмежень.

Програма грантів «Власна справа», в рамках якої майже 1 400 ветеранів отримують гранти на загальну суму 700 мільйонів гривень [25], демонструє ефективний механізм підтримки підприємницької ініціативи. Водночас критично оцінюючи доступність цього механізму для осіб із критичними фізичними чи когнітивними обмеженнями, варто зазначити необхідність доповнення грантової програми спеціалізованим компонентом для ветеранів-підприємців з інвалідністю. Такий компонент має передбачати збільшений розмір гранту на 50 відсотків (до 375 тисяч гривень при створенні одного робочого місця та до 750 тисяч гривень при створенні двох робочих місць) для покриття витрат на адаптацію робочого місця та спеціальне обладнання. Додатково доцільним є скорочення вимоги щодо мінімального стажу підприємницької діяльності з трьох років до одного року для ветеранів з інвалідністю першої та другої груп.

Розбудова інституційних механізмів

Мережа з восьми спеціалізованих Центрів професійно-технічної освіти у Дніпрі, Полтаві, Харкові, Одесі, Львові, Рівному, Сумах та Івано-Франківську [45] та 19 Центрів ветеранського розвитку при закладах вищої освіти [78] формує інституційну основу системи професійної перекваліфікації. Позитивним є забезпечення безоплатного проживання та компенсації проїзду для учасників навчання. Водночас охоплення залишається критично низьким: 3 817 осіб, які пройшли професійне навчання з початку 2025 року, з яких лише 373 особи з інвалідністю [45], становлять менше 0,1 відсотка від прогнозованої чисельності ветеранів з інвалідністю.

Дослідження моделей професійної адаптації ветеранів у закладах вищої освіти, проведене на базі Чорноморського національного університету імені Петра Могили, констатує критичний дефіцит інклюзивно-ресурсних центрів для дорослих на рівні 90 відсотків та обґрунтовує необхідність створення мережі з 50 спеціалізованих центрів при провідних університетах з цільовим показником

працевлаштування випускників на рівні 60 відсотків. Аналіз діяльності Центрів ветеранського розвитку при Національному авіаційному університеті та Київському політехнічному інституті засвідчує накопичення позитивного досвіду, який може бути масштабований на національному рівні [44].

Для нарощування інституційної спроможності необхідним є затвердження Кабінетом Міністрів України Державної програми розвитку мережі центрів професійної перекваліфікації ветеранів на 2026–2029 роки з такими цільовими показниками: 15 нових центрів у 2026 році, 10 центрів у 2027 році та 10 центрів у 2028 році, що дозволить досягти загальної кількості 50 центрів до кінця 2028 року. Критерієм розміщення нових центрів має бути поєднання трьох факторів: концентрації ветеранів з інвалідністю за даними Пенсійного фонду України, наявності закладів професійно-технічної освіти з потенціалом адаптації та потреб регіонального ринку праці. Пріоритетними для розміщення у 2026 році є прифронтові області (Харківська, Запорізька, Дніпропетровська, Миколаївська та Херсонська), де концентрація ветеранів є найвищою.

Системною вадою, констатованою у підрозділі 2.2, є відсутність інтеграції протезування з подальшою перекваліфікацією [52]. Ветеран отримує протез, але не отримує супроводу щодо здобуття професії, яка враховувала б його нові фізичні можливості. Для подолання цієї фрагментарності доцільним є запровадження моделі «реабілітаційно-освітнього хабу», що поєднує на одному майданчику послуги протезування, фізичної реабілітації, психологічної підтримки та професійної перекваліфікації.

Пілотний проєкт такого хабу доцільно реалізувати у 2026 році на базі Українського науково-дослідного інституту протезування, протезобудування та відновлення працездатності у партнерстві з Харківським національним університетом радіоелектроніки, який має досвід підготовки фахівців з інформаційних технологій, однієї з найбільш затребуваних професій серед ветеранів з обмеженою мобільністю. Модель хабу має передбачати послідовну інтеграцію етапів реабілітації та перекваліфікації: на першому етапі тривалістю 2–3 місяці ветеран проходить медичну реабілітацію та протезування з

паралельною професійною орієнтацією; на другому етапі тривалістю 4–6 місяців здійснюється професійне навчання з урахуванням функціональних можливостей після протезування; на третьому етапі тривалістю 1-2 місяці забезпечується стажування та працевлаштування. За результатами пілотного проєкту до кінця 2027 року має бути розроблено типову модель хабу для масштабування у інших регіонах.

Інноваційний потенціал має модель «єдиного вікна» для ветерана, що передбачає отримання повного спектру послуг, від оформлення статусу до працевлаштування, через єдину точку доступу. Платформа «Ветеран PRO», запущена Міністерством у справах ветеранів України у листопаді 2025 року, створює технологічну основу для реалізації такої моделі [65]. Водночас для повноцінного функціонування «єдиного вікна» необхідною є інтеграція платформи з інформаційними системами Державної служби зайнятості, Пенсійного фонду України та закладів освіти.

Технічну інтеграцію доцільно завершити до кінця 2026 року із забезпеченням автоматичного обміну даними про наявні освітні програми, вакансії та статус ветерана у режимі реального часу. Функціонал інтегрованої платформи має включати персоналізовані рекомендації освітніх програм на основі попереднього досвіду та медичних показань ветерана, автоматичне формування індивідуального плану перекваліфікації, відстеження прогресу навчання та сповіщення про релевантні вакансії у регіоні проживання.

Зміцнення кадрових механізмів

Констатований у підрозділі 2.2 дефіцит кадрового забезпечення – 70 відсотків закладів професійно-технічної освіти не мають фахівців з реабілітаційного менеджменту, а існуючі програми підготовки педагогічних кадрів фокусуються на дітях, ігноруючи специфіку роботи з дорослими ветеранами [39] – вимагає системних змін у підготовці кадрів.

Методичні рекомендації «Включення ветеранів в інклюзивне середовище», розроблені Львівським національним університетом імені Івана Франка у рамках проєкту SMART-PL на основі адаптації канадської моделі

Veterans Affairs Canada, пропонують комплексну програму підготовки викладачів обсягом 150 годин з акцентом на роботі з особами, які мають посттравматичний стресовий розлад. Апробація методичних рекомендацій засвідчила досягнення цільового показника задоволеності здобувачів освіти на рівні 80 відсотків [46]. Цей досвід має бути покладений в основу національної програми підготовки педагогічних кадрів для роботи з ветеранами, затвердженої спільним наказом Міністерства освіти і науки України та Міністерства у справах ветеранів України.

Інститут фахівців із супроводу, запроваджений Постановою Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 року № 881 з бюджетом 2,9 мільярда гривень та плановою чисельністю до 11 300 осіб, створює інституційну основу для індивідуального супроводу ветеранів. Кожен фахівець опрацьовує до 35 кейсів, забезпечуючи персоналізований підхід [29]. Водночас критично оцінюючи цей механізм, варто зазначити його орієнтованість на загальний супровід без спеціалізації на потребах ветеранів з інвалідністю у процесі професійної перекваліфікації.

Для підвищення ефективності доцільним є виділення спеціалізованої когорти фахівців із супроводу професійної перекваліфікації у кількості 500 осіб у 2026 році з поступовим збільшенням до 1 500 осіб до 2028 року. Зазначені фахівці мають пройти додаткову підготовку обсягом 72 години з питань професійної орієнтації осіб з інвалідністю, аналізу регіонального ринку праці та взаємодії з освітніми закладами.

Паралельно необхідним є запровадження обов'язкового модуля «Інклюзивне професійне навчання дорослих ветеранів» у програмах підвищення кваліфікації викладачів закладів професійно-технічної освіти. На основі методичних рекомендацій Львівського національного університету імені Івана Франка [85] такий модуль обсягом 30 академічних годин має охоплювати чотири тематичні блоки: особливості навчання осіб з посттравматичним стресовим розладом (8 годин), адаптація методик для осіб з когнітивними порушеннями внаслідок черепно-мозкових травм (8 годин), інклюзивні технології для осіб з

порушеннями опорно-рухового апарату (8 годин) та комунікація з особами з порушеннями зору та слуху (6 годин).

За результатами навчання викладач має отримати відповідний сертифікат, наявність якого стане обов'язковою умовою для закладів, що претендують на участь у програмах перекваліфікації ветеранів. Цільовий показник – підготовка 3 000 викладачів у 2026 році та 5 000 викладачів щорічно починаючи з 2027 року. Фінансування підготовки викладачів доцільно здійснювати за рахунок коштів державного бюджету через субвенцію місцевим бюджетам із розрахунку 5 000 гривень на одного викладача, що включає оплату праці тренерів, розробку навчальних матеріалів та сертифікацію.

Загальна потреба у фінансуванні становитиме 15 мільйонів гривень у 2026 році та 25 мільйонів гривень щорічно починаючи з 2027 року. Координацію підготовки кадрів доцільно покласти на Інститут модернізації змісту освіти із залученням провідних університетів, які мають досвід роботи з ветеранами, зокрема Львівського національного університету імені Івана Франка, Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного університету «Львівська політехніка».

Вдосконалення координаційних механізмів

Розпорошеність повноважень між Міністерством у справах ветеранів, Міністерством освіти і науки, Державною службою зайнятості та Міністерством соціальної політики, констатована у підрозділі 2.2 [51], унеможлиблює формування єдиної політики та консолідацію ресурсів. Ветеран «губиться» між відомствами на шляху від демобілізації до працевлаштування, а розбіжність даних -366 тисяч осіб за обліком Пенсійного фонду України [32] та 1,2 мільйона за оцінками Міністерства у справах ветеранів [69] унеможлиблює планування спроможності системи.

Для подолання координаційних бар'єрів необхідним є створення Міжвідомчої робочої групи з питань професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю. Робочу групу доцільно утворити розпорядженням Кабінету Міністрів України під головуванням заступника Міністра у справах ветеранів із

включенням представників Міністерства освіти і науки, Державної служби зайнятості, Міністерства соціальної політики, Пенсійного фонду України та Міністерства економіки. Робоча група має проводити засідання щомісяця та забезпечувати узгодження нормативних ініціатив, координацію бюджетних запитів та моніторинг результативності програм із щоквартальним звітуванням перед Кабінетом Міністрів України.

Технологічною основою координації має стати інтеграція Єдиного державного реєстру ветеранів війни з інформаційними системами Державної служби зайнятості та закладів освіти. Така інтеграція дозволить автоматизувати обмін даними про потреби ветеранів, наявні освітні програми та вакансії, забезпечуючи проактивне інформування ветеранів про можливості перекваліфікації. Міжнародний досвід засвідчує ефективність проактивного підходу: ізраїльська модель, де 85 відсотків ветеранів охоплені адаптованими програмами з індивідуальними кейс-менеджерами, є значно результативнішою за реактивну американську модель з варіацією показника працевлаштування на рівні 49 відсотків [83].

Принципово важливим є запровадження системи моніторингу результативності з відстеженням траєкторії ветерана «від демобілізації до працевлаштування». Чинна система обліку фіксує лише проміжні показники (кількість осіб, які пройшли навчання), без відстеження кінцевого результату. Дослідження регіональних практик на прикладі Львівської області констатують відсутність моніторингу результатів працевлаштування [38].

Позитивним прикладом є програма Skills4Recovery, яка демонструє показник працевлаштування випускників на рівні 62 відсотків [50], що свідчить про можливість досягнення високих результатів за умови системного підходу. Для забезпечення доказової політики необхідним є запровадження обов'язкового відстеження статусу зайнятості випускників програм перекваліфікації протягом 12 місяців після завершення навчання. Моніторинг має здійснюватися Державною службою зайнятості із щоквартальною публікацією даних у розрізі регіонів, типів програм та категорій інвалідності, що дозволить коригувати

політику на основі доказів.

Ключовими індикаторами моніторингу мають стати: частка працевлаштованих випускників протягом 6 та 12 місяців після завершення програми, відповідність отриманої роботи здобутій кваліфікації, середній рівень заробітної плати випускників порівняно із середнім по регіону, рівень задоволеності ветеранів якістю навчання та супроводу. Цільові показники на 2027 рік: працевлаштування 60 відсотків випускників протягом 6 місяців, відповідність кваліфікації 70 відсотків, рівень задоволеності 75 відсотків.

Підсумовуючи, подолання інституційних бар'єрів та ресурсних обмежень системи професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю потребує комплексних змін за п'ятьма напрямками: скасування процедурних обмежень та інституціоналізація адаптацій для осіб з посттравматичним стресовим розладом у нормативно-правовому полі; кратне збільшення фінансування з переорієнтацією на результат працевлаштування; розширення інституційної інфраструктури до 50 центрів з інтеграцією у систему реабілітації; спеціалізована підготовка викладачів та фахівців із супроводу; забезпечення наскрізної координації від демобілізації до працевлаштування.

Реалізація запропонованих заходів у поєднанні з напрямками удосконалення механізмів інклюзивної освіти, обґрунтованими у підрозділі 3.1, дозволить сформувати цілісну систему державної підтримки професійної реінтеграції ветеранів з інвалідністю.

ВИСНОВКИ

У даній кваліфікаційній роботі здійснено комплексний аналіз державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю в Україні, виявлено ключові проблеми їх функціонування та обґрунтовано науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення. Основні результати дослідження полягають у такому:

1. Концептуальні основи державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти та професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю формуються на перетині теоретичних підходів публічного управління, соціальної педагогіки та реабілітаційної науки.

Під державними механізмами забезпечення визначено динамічну систему взаємопов'язаних нормативно-правових, інституційних, фінансово-економічних, організаційно-управлінських, інформаційних та контрольно-моніторингових інструментів, спрямованих на створення умов для повноцінної освіти та професійної самореалізації ветеранів з урахуванням їх індивідуальних потреб. Сформовано авторську класифікацію шести типів механізмів та визначено чотири ключові принципи їх функціонування: доступність, індивідуальний підхід, комплексність та орієнтація на результат.

2. Компаративний аналіз зарубіжного досвіду США, Великої Британії, Канади, Німеччини та Ізраїлю виявив чотири універсальні принципи успішних систем підтримки ветеранів з інвалідністю: комплексність інтеграції освітньої, професійної та психосоціальної підтримки в єдину траєкторію; індивідуалізація через персоналізовані плани реабілітації; гнучкість механізмів з можливістю адаптації до змінних потреб; партнерство держави, бізнесу та громадськості. Емпірично підтверджена кореляція між освітою та працевлаштуванням – 49 відсотків варіації як у США, так і в Ізраїлі – формує доказову базу для пріоритизації інвестицій в інклюзивну освіту як найефективніший механізм реінтеграції ветеранів.

3. Аналіз державної політики інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю в Україні виявив фундаментальну невідповідність між інституційною спроможністю системи та масштабом потреб, породжених повномасштабною війною. При зростанні кількості осіб з інвалідністю на 600 тисяч за три роки війни, збільшенні числа ветеранів до 1,2 мільйона та прогнозі 300-500 тисяч ветеранів з інвалідністю наявна система спроможна охопити лише 10-40 відсотків потреб. Якісний вимір проблеми полягає у невідповідності типу послуг типу потреб: система, орієнтована на забезпечення фізичної доступності, не адаптована до масової «невидимої» інвалідності, посттравматичного стресового розладу та когнітивних порушень, які має 20-30 відсотків ветеранів.

4. Дослідження механізмів професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю виявило системні інституційні бар'єри та ресурсні обмеження: розпорошеність повноважень між Міністерством у справах ветеранів, Міністерством освіти і науки та Державною службою зайнятості; критичний розрив між фінансуванням у 71 мільйон гривень та потребою у 5-7 мільярдів гривень щорічно; охоплення програмами перекваліфікації лише 5-10 відсотків ветеранів з інвалідністю; відсутність інтеграції медичної реабілітації з професійною адаптацією; невідповідність 70-80 відсотків закладів професійно-технічної освіти мінімальним стандартам інклюзії.

Водночас зафіксовано позитивні тенденції: зростання фінансування вдвічі за два роки, запровадження інституту фахівців із супроводу з бюджетом 2,9 мільярда гривень, залучення міжнародної підтримки у розмірі 700 мільйонів євро.

5. Обґрунтовано напрями удосконалення державних механізмів забезпечення інклюзивної освіти ветеранів з інвалідністю за п'ятьма блоками: нормативно-правовий (розроблення стандартів універсального дизайну для професійної освіти, затвердження протоколів адаптації для осіб з посттравматичним стресовим розладом); фінансово-економічний (запровадження формули фінансування з урахуванням типу інвалідності, диференційовані ваучери); інституційний (розширення мережі центрів

ветеранського розвитку до 50 закладів, створення хабів інтеграції реабілітації та освіти); кадровий (обов'язковий модуль підготовки викладачів обсягом 30 годин, підготовка 3 000 фахівців щорічно); координаційний (інтеграція реєстрів ветеранів з освітніми платформами, запровадження єдиного вікна доступу до послуг).

6. Розроблено пропозиції щодо оптимізації державних механізмів професійної перекваліфікації ветеранів з інвалідністю: скасування трирічного обмеження на повторне отримання послуги для осіб з інвалідністю внаслідок війни; запровадження цільової бюджетної програми з обсягом 500 мільйонів гривень у 2026 році, 1 мільярд у 2027 році та 2 мільярди гривень у 2028 році; збільшення вартості ваучера з коефіцієнтами 1,5-2,0 для різних груп інвалідності; створення міжвідомчої робочої групи на чолі із заступником Міністра у справах ветеранів; запровадження системи моніторингу з відстеженням працевлаштування випускників протягом 12 місяців із цільовим показником 60 відсотків працевлаштування протягом 6 місяців.

Загальний висновок дослідження полягає в тому, що подолання виявленої невідповідності між інституційною спроможністю системи та масштабом потреб ветеранів з інвалідністю потребує не поступового вдосконалення, а системної трансформації державної політики на засадах моделі «активного зобов'язання» держави.

Ключовими умовами успішності такої трансформації є: кратне збільшення фінансування з переорієнтацією на результат працевлаштування; інтеграція медичної реабілітації з професійною адаптацією в єдину траєкторію супроводу від демобілізації до працевлаштування; формування єдиного центру відповідальності за результат; адаптація зарубіжного досвіду з урахуванням специфіки України – безпрецедентного масштабу демобілізації, високої поширеності бойових психологічних травм та обмеженості ресурсів в умовах воєнного стану.

Реалізація запропонованих заходів дозволить забезпечити право ветеранів з інвалідністю на інклюзивну освіту та професійну перекваліфікацію, сприятиме

їх повноцінній соціально-економічній реінтеграції та формуванню продуктивного людського капіталу для відбудови України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. £700,000 to improve training and employment prospects for Veterans and their families / Armed Forces Covenant Fund Trust. 2024. Sept. 16. URL: <https://covenantfund.org.uk/2024/09/16/700000-to-improve-training-and-employment-prospects-for-veterans-and-their-families-2/> (last accessed: 22.11.2025).
2. 20 000 українців отримали ваучер на навчання за кошти держави з початку року / Кабінет Міністрів України. 2024. 18 жовт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/20-000-ukraintsiv-otrymaly-vaucher-na-navchannia-z-a-koshty-derzhavy-z-pochatku-roku-iuliia-svyrydenko> (дата звернення: 28.11.2025).
3. About ZDVO : Zahal Disabled Veterans Organization / Friends of Israel Disabled Veterans. URL: <https://zdvo.org/about/> (last accessed: 22.11.2025).
4. Canada's Veterans Affairs: Empowering Veterans with Disabilities : programs and policy framework / Veterans Affairs Canada. Ottawa : VAC, 2022. URL: <https://www.veterans.gc.ca/> (last accessed: 22.11.2025).
5. Career Transition Partnership : annual report 2021–2022 / Ministry of Defence. London : MOD, 2022. URL: <https://www.ctp.org.uk/> (last accessed: 22.11.2025).
6. Convention on the Rights of Persons with Disabilities / United Nations. New York : UN, 2006. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> (last accessed: 22.11.2025).
7. Cruz A. Recommendations for Inclusive Vocational Education and Training in Ukraine. Helsinki : OPH, 2023. 45 p. URL: [https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Support%20for%20Inclusive%20VET%20in%20Ukraine%20Cruz%202023%20\(003\).pdf](https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Support%20for%20Inclusive%20VET%20in%20Ukraine%20Cruz%202023%20(003).pdf) (last accessed: 28.11.2025).
8. Equity and Inclusion in Education : Finding Strength through Diversity / OECD. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/equity-and-inclusion-in-education_e9072e21-en.html (last accessed: 22.11.2025).

9. European Agency for Special Needs and Inclusive Education Reports, 2019-2024 / European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Brussels : EASNIE, 2024. URL: <https://www.european-agency.org/> (last accessed: 22.11.2025).
10. Lahav M., Ronel N., Bensimon M. Occupational rehabilitation of Israel Defense Forces veterans with PTSD: A 5-year follow-up. *Work*. 2024. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/39155791/> (last accessed: 22.11.2025).
11. Skills Alliance збільшує кількість українців, які протягом трьох років пройдуть перенавчання, до 190 000 / Міністерство економіки України. 2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/75485915-6a49-42aa-9350-4cf709fb4ff8> (дата звернення: 28.11.2025).
12. U.S. Department of Veterans Affairs. Vocational Rehabilitation and Employment Program : annual report 2023. Washington, DC : VA, 2023. URL: <https://www.va.gov/VOCREHAB/> (last accessed: 22.11.2025).
13. UK's Armed Forces Covenant and Veterans Employability Support Programme, 2020-2024 / Ministry of Defence. London : MOD, 2024. URL: <https://www.armedforcescovenant.gov.uk/> (last accessed: 22.11.2025).
14. Union of equality: Strategy for the rights of persons with disabilities 2021-2030 / European Commission. Brussels : EC, 2021. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484> (last accessed: 22.11.2025).
15. Veterans Benefit Administration Veteran Readiness and Employment (VR&E) : longitudinal study of fiscal year 2023 / U.S. Department of Veterans Affairs. Washington, DC : VA, 2023. URL: <https://www.benefits.va.gov/VOCREHAB/docs/FY2023-longitudinal-study.pdf> (last accessed: 22.11.2025).
16. Veterans with Disabilities: VA Could Better Inform Veterans with Disabilities about Their Education Benefit Options : report GAO-21-450 / U.S. Government Accountability Office. Washington, DC : GAO, 2021. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-21-450> (last accessed: 22.11.2025).
17. Білюк О. Г., Призванська Р. А., Омелянович І. М. Педагогічні стратегії інтеграції інклюзивної освіти в Україні у контексті європейських стандартів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 17.

DOI: 10.5281/zenodo.15211079.

18. Блінов О. А. Психологічна реабілітація військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2018. № 24. С. 84-96.

19. Бондаренко А. С. Соціальна підтримка та інклюзивні підходи в післядипломній освіті учасників бойових дій. *Соціально-педагогічні проблеми сучасних викликів освіти*. 2024. URL: <https://journals.uran.ua/swe/article/view/336397> (дата звернення: 28.11.2025).

20. Борохвіна Т. В. Проблема інклюзивної освіти у педагогічній теорії та практиці. *Людинознавчі студії : зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»*. 2018. Вип. 7 (39). С. 50-61.

21. Ваучери на навчання для ветеранів: умови та порядок отримання / Державна служба зайнятості. 2025. URL: <https://www.dcz.gov.ua/profnavch/voucher> (дата звернення: 29.11.2025).

22. Ветеран PRO – єдина цифрова платформа для ветеранів, ветеранок та їхніх сімей. Міністерство у справах ветеранів України. 2025. URL: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/veteran-pro-edina-tsifrova-platforma-dlya-veteraniv-veteranok-ta-ihnih-simey> (дата звернення: 29.11.2025).

23. Ветеранська освіта: міжнародний досвід США, Ізраїлю, Канади / Аналіз Legal100. 2024. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/veteranska-osvita-mizhnarodnyy-dosvid.pdf> (дата звернення: 29.11.2025).

24. Всеукраїнський онлайн-форум «Pro Mental Health: освітні діалоги». Інститут модернізації змісту освіти. 2025. URL: <https://imzo.gov.ua/events/vseukrains-kyu-onlayn-forum-pro-mental-health-osvitni-dialohy/> (дата звернення: 29.11.2025).

25. Гранти ветеранам: майже 300 ветеранів та других з їхнього подружжя отримують гранти на розвиток бізнесу з початку 2025 року / Міністерство економіки України. 2025. 31 берез. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=49c859d7-79a1-47ea-aba6-63799e44105f> (дата звернення: 28.11.2025).

26. Гриценко Т. М. Інклюзивна освіта у закладі вищої освіти: реалії й можливості навчання ветеранів війни з особливими потребами. *Електронний архів ТНТУ*. 2024. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/44739> (дата звернення: 28.11.2025).

27. Даніч О. В. Реінтеграція ветеранів війни в Україні: стан, проблеми, перспективи забезпечення : магістерська кваліфікаційна робота : 232 Соціальне забезпечення. Дніпро : УМСФ, 2025. 86 с. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/7476/1/2025_Danich_232_Mag.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

28. Демиденко В. О. Роль місцевого самоврядування в реінтеграції деокупованих територій України. *Актуальні проблеми політичної науки*. 2024. № 8. С. 112-123.

29. Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 серп. 2024 р. № 881. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2024-п> (дата звернення: 28.11.2025).

30. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 берез. 2018 р. № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2018-п> (дата звернення: 27.11.2025).

31. Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2025 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2025 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-nadannia-subventsii-z-derzhavnoho-biudzhetu-mistsevym-biudzheta-na-t130825> (дата звернення: 29.11.2025).

32. Звіт про чисельність ветеранів війни та жертв нацистських переслідувань станом на 01.01.2025 / Пенсійний фонд України. 2025. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2170777-zvit-pro-chyselnist-veteraniv-vijny-ta-zhertv-natsystskyh-peresliduvan-standom-na-01-01-2025/> (дата звернення: 27.11.2025).

33. Зима І. Я. Теоретичні підходи до визначення та формування

механізмів державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 15. С. 85-89. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.15.85

34. Іваненко О. М. Інвалідність військовослужбовців в Україні за 2014-2022 роки. *Репозитарій ДДМА*. 2023. С. 184-192. URL: <http://repo.dma.dp.ua/9328/1/184-192.pdf> (дата звернення: 28.11.2025).

35. Інклюзія в Україні в умовах війни: виклики та перспективи : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 15 трав. 2025 р.). Хмельницький : ХІСТ Університету «Україна», 2025. 145 с. URL: https://hist.km.ua/images/2025/2025_konferentsiji/zbirnik-tez_inklyuziya_2025.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

36. Інформація про виконання Плану заходів на 2024-2026 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я / Харківська обласна державна адміністрація. 2025. URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1303/130296/Attaches/informatsiya_schodo_vikonannya_planu_za_2024_rik_ostatochniy.pdf (дата звернення: 27.11.2025).

37. Карпенко О. Г., Довбенко Т. В., Кирчата І. М. Розвиток освітніх програм для підтримки соціальної інтеграції та зміцнення громадянської ідентичності в повоєнній Україні. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 15. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/663> (дата звернення: 22.11.2025).

38. Ковальчук І. Р. Регіональні політико-адміністративні інструментарії реінтеграції учасників бойових дій на ринок праці (на прикладі Львівської області). *Економіка та управління*. 2025. Т. 2, № 1. URL: <https://nvlvet.com.ua/index.php/economy/article/view/5578> (дата звернення: 28.11.2025).

39. Козак Л. Р. Підготовка педагогічних кадрів до сприяння інклюзії та стійкості. *Journal of Pryazovskyi State Technical University. Series: Pedagogical Sciences*. 2024. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/jpnu/article/download/6730/7026> (дата звернення: 28.11.2025).

40. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

41. Конвенція про права осіб з інвалідністю : ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 13 груд. 2006 р. / ратифіковано Законом України від 16 груд. 2009 р. № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 27.11.2025).

42. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 27.11.2025).

43. Кравченко О. М. Діяльність центру ветеранського розвитку в умовах закладу вищої освіти. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. Вип. 1 (12). С. 81-88. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/305127/296863> (дата звернення: 29.11.2025).

44. Криворот А. В. Професійна адаптація ветеранів у закладах вищої освіти : кваліфікаційна робота. Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. URL: https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3696/1/kvalifikatsiina_robota.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

45. Майже 4 тисячі ветеранів вже обрали безоплатне профнавчання від Служби зайнятості / Кабінет Міністрів України. 2025. 18 верес. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/maizhe-4-tysiachi-veteraniv-vzhe-obraly-bezoplatne-profnavchannia-vid-sluzhby-zainiatosti> (дата звернення: 28.11.2025).

46. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти «Включення ветеранів в інклюзивне середовище» / SMART-PL project. Львів : ЛНУ ім. Франка, 2024. URL: https://projects.lnu.edu.ua/smart-pl/wp-content/uploads/sites/14/2024/10/01_UA_Metod_D_4_2.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

47. Мінсоцполітики України За час війни в Україні стало на 600 тисяч людей з інвалідністю більше. *Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України*. 2025. 23 червня. URL: <https://podrobnosti.ua/2502699-za-chas-vjni-v-ukran-stalo-na-600-tisjach-nvaldv-blshe-mnsotspoltiki.html> (дата звернення: 27.11.2025).

48. МОН і Skills4Recovery презентували платформу «Освіта для ветеранів» / Міністерство освіти і науки України. 2024. 5 груд.

URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-i-skills4recovery-prezentuvaly-platformu-osvita-dlia-veteraniv> (дата звернення: 27.11.2025).

49. Неділько А. І. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм публічного управління». *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2018. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2018_2_8 (дата звернення: 27.11.2025).

50. Освіта і перекваліфікація ветеранів: програми Skills4Recovery та ДСЗ / Мінекономіки. 2025. URL: <https://www.prostir.ua/news/osvita-i-perekvalifikatsiya-veteraniv-ta-veteranok-2025> (дата звернення: 29.11.2025).

51. Петренко О. В. Реінтеграція учасників бойових дій у мирне життя в Україні: компоненти та перспективи. *Вісник економічних наук Ужгородського національного університету*. 2025. № 54. С. 184-192. URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/54_2025ua/20.pdf (дата звернення: 28.11.2025).

52. Петрик Н. І. Особливості процесу менеджменту реабілітації серед учасників бойових дій. *Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sport*. 2024. № 9(5). URL: <https://ujmm.org.ua/index.php/journal/article/view/465> (дата звернення: 28.11.2025).

53. Про вищу освіту. Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 27.11.2025).

54. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 лип. 2019 р. № 635 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2019. № 61. Ст. 2133. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-p> (дата звернення: 27.11.2025).

55. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 лип. 2019 р. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-p> (дата звернення: 27.11.2025).

56. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у

зкладах вищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635. *Офіційний вісник України*. 2019. № 58. Ст. 2015.

57. Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 черв. 2017 р. № 432 (в редакції постанови від 09 лип. 2024 р. № 805). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-п> (дата звернення: 28.11.2025).

58. Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 черв. 2017 р. № 432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-п> (дата звернення: 27.11.2025).

59. Про затвердження професійного стандарту «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» : Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 31 грудня 2024 р. № 508. URL: <https://mva.gov.ua/pro-zatverdzhennya-profesiynogo-standartu-fahivets-iz-suprovodu-veteraniv-viyni-ta-demobilizovanih-osib> (дата звернення: 29.11.2025).

60. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.11.2025).

61. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 21. Ст. 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 27.11.2025).

62. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 6 жовт. 2005 р. № 2961-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 2–3. Ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 27.11.2025).

63. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 27.11.2025).

64. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 27.11.2025).

65. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-p> (дата звернення: 29.11.2025).

66. Про схвалення проєкту Плану заходів з реалізації у 2025-2027 роках Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки : Розпорядження начальника Тернопільської обласної військової адміністрації від 22 жовтня 2025 р. № 727/01.02-01. URL: <https://oda.te.gov.ua/> (дата звернення: 29.11.2025).

67. Провели моніторинг інклюзивного навчання у волинських школах: що змінилось за рік / Волинська обласна державна адміністрація. 2025. URL: <https://osvita.rayon.in.ua/news/789941-proveli-monitoring-inklyuzivnogo-navchannya-u-volinskikh-shkolakh-shcho-zminilosya-za-rik> (дата звернення: 27.11.2025).

68. Радчук Т. М. Галузеве спрямування поняття «публічне управління» в сучасних умовах державотворення. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2018. № 8. С. 22-27.

69. Реабілітація, працевлаштування, житло: чи є в Україні єдина ветеранська політика? Інтерв'ю з в.о. міністра у справах ветеранів О. Порхуном / Радіо Свобода. 2024. 22 трав. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novynu-pryazovyya-intervyyu-minvetereniv-oleksandr-porkhun/32958605.html> (дата звернення: 27.11.2025).

70. Сидоренко Н. В. Право на інклюзивну освіту для ветеранів

російсько-української війни. *ENPUiR : електронний архів*. 2024. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/24e4db13-43ba-4132-8553-d1153ce512b5> (дата звернення: 28.11.2025).

71. Ситник Г. П. Концептуалізація соціального явища «національна безпека» в теорії і практиці публічного управління. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2019. № 1-2 (21-22). С. 8-53.

72. Ткаченко О. Т. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник психологічних наук*. 2023. № 2 (39). URL: <https://jvestnik-psychological.donnu.edu.ua/article/view/14253> (дата звернення: 29.11.2025).

73. Тріпак М. М. Економічна парадигма інституціоналізації інклюзивної освіти : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Тернопіль : ЗУНУ, 2024. 450 с. URL: https://www.wunu.edu.ua/svr/svr_D/tripak/dis.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

74. У 2024 році Служба зайнятості забезпечила зайнятістю 330 тис. українців / Кабінет Міністрів України. 2025. 28 січ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-2024-rotsi-sluzhba-zainiatosti-zabezpechyla-zainiatistiu-330-tys-ukraintsiv> (дата звернення: 28.11.2025).

75. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифіковано Законом України від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 27.11.2025).

76. Уряд дав «зелене світло» професійній адаптації ветеранів та членів їхніх сімей за бюджетні кошти / Кабінет Міністрів України. 2024. 9 лип. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-dav-zelene-svitlo-profesiinii-adaptatsii-veteraniv-ta-chleniv-ikhnikh-simei-za-biudzhetni-koshty> (дата звернення: 28.11.2025).

77. Філіпова Н. В. Зміна співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно-політичної трансформації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*.

2015. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=865> (дата звернення: 27.11.2025).

78. Чим центри ветеранського розвитку можуть допомогти ветеранам: пояснює Євгенія Заєць / Громадське радіо. 2024. 19 серп. URL: <https://hromadske.radio/news/2024/08/19/1379684> (дата звернення: 28.11.2025).

79. Шевченко В. П. Професійно-технічне навчання та зайнятість як інструмент професійної адаптації учасників бойових дій. *Визначення та зміни*. 2024. № 37(4). С. 02. URL: [https://vz.kneu.ua/archive/2024/37\(4\).02](https://vz.kneu.ua/archive/2024/37(4).02) (дата звернення: 28.11.2025).

80. Шерстюк Р. П., Стойко О. Г. Інклюзивна освіта у закладі вищої освіти: реалії й можливості навчання ветеранів війни з особливими потребами. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 1 (86). С. 205-216. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/44739> (дата звернення: 29.11.2025).

81. Як Львів допомагатиме захисникам у наступні роки: сесія затвердила комплексну програму підтримки воїнів та їх родин / Львівська міська рада. 2023. 14 груд. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/299575> (дата звернення: 27.11.2025).